

VIJESTI I PRIKAZI

IZVJEŠAJ O RADU HED-a za razdoblje 1. 6. 1987. — 6. 7. 1989.

Rad i aktivnosti HED-a mogu se sažeti u nekoliko točaka:

1. GODIŠNJI SASTANCI (1987. I 1988) I REDOVNA SKUPŠTINA (1987)
2. KONGRES SAVEZA ETNOLOŠKIH DRUŠTAVA JUGOSLAVIJE (Kruševac 1987)
3. SVJETSKI KONGRES INTERNACIONALNE UNIJE ANTROPOLOŠKIH I ETNOLOŠKIH ZNANOSTI (Zagreb 1988)
4. SIMPOZIJ HRVATSKO-SLOVENSKE ETNOLOŠKE PARALELE (Dolenjske Toplice 1987. i Kumrovec 1989)
5. DJELATNOST ETNOLOŠKOG KLUBA
6. IZDAVAČKA DJELATNOST
7. ZNANSTVENI SKUP *ETHNOGRAPHIA PANNONICA*
8. AKTIVNOSTI UNUTAR SEDJ-e
9. NOVI ČLANOVI

* * *

1. Rad Godišnjeg sastanka 1987. odvijao se u okviru tema **POVIJEST I ETNOLOGIJA I RADOVI U TOKU**. Održano je dvanaest referata. Prva je tema obuhvatila niz rasprava o: povijesti i etnologiji u »novoj historiji«; etnologiji između demografije i povijesti; kulturnoj antropologiji i socijalnoj historiji; smislu povijesti iz etnološke i historiografske perspektive; odnosu povijesti i etnologije na primjeru arhitekture, i druge.

U okviru teme Radovi u toku skup je upoznat s problemima rada etnologa u kompleksnim i zavičajnim muzejima i to prvenstveno u vezi izrade koncepcije i realizacije stalne postave etnografske građe.

Uz Godišnji sastanak održana je i REDOVNA SKUPŠTINA na kojoj su prihvaćeni izvještaji o radu i financijskom poslovanju Društva, te izabrani novi Izvršni odbor i druga radna tijela i komisije. Za sljedeće dvogodišnje razdoblje izabrani su: Dunja Rihtman-Auguštin — predsjednica HED-a, Branko Đaković — potpredsjednik i Nerina Eckl — tajnica.

Godišnji sastanak 1988. imao je ponovo dvije okvirne teme: **ETNOLOŠKA DJELATNOST U MUZEJIMA I RADOVI U TOKU**. U okviru prve teme referiralo je devet članova koji su na osnovi vlastitog iskustva ukazali na nekoliko bitnih problema muzeološke djelatnosti vezane uz etnografsku građu. Bilo je riječi o položaju etnografskih zbirki izvan muzeja; o obrazovanju etnologa-muzealca; o položaju i problemima etnologa u kompleksnim muzejima; statusu etnografskih zbirki u muzejima bez etnologa; neevidentiranim zbirkama i o prezentaciji etnografske građe kroz stalnu postavu muzeja. Tom je prilikom, između ostalog, zaključeno da se obnovi rad Komisije za muzejsku djelatnost, koja bi kao operativno tijelo trebala djelovati kod nadležnih institucija (Muzejski savjet, Zavodi za zaštitu spomenika i dr.) da se etnografska građa u muzejima i na terenu obrađuje i valorizira na način kako to suvremena muzeologija i zaštita predviđaju za sve oblike kulturnog nasljeđa.

U okviru teme Radovi u toku, osam članova Društva upoznao je prisutne s rezultatima svojih najnovijih stručnih i znanstvenih radova. Bilo je riječi o počecima upotrebe riječi »etnologija« u našoj znanosti; o nadimku »rkač«; pogrebnim običajima; o domazet-skom braku; o ulozi AFŽ-a pri stvaranju tradicije proslave Nove godine; o seoskoj arhitekturi i sl.

2. Od 26–31. listopada 1987. u Kruševcu je održano XXII Savjetovanje Saveza etnoloških društava Jugoslavije. Na savjetovanju je sudjelovalo šesnaest članova Društva, od toga jedanaest s referatima u sekcijama: Etnologija u svijetu i mi; Etnologija i masovne komunikacije; Proučavanje patrijarhalnog društva; Metodologija prikupljanja terenske građe i Muzeji i zaštita.
3. Od 24–31. srpnja 1988. u Zagrebu je održan 12. kongres Internacionalne unije za antropološke i etnološke znanosti (IUAES). HED je aktivno sudjelovao u svim priprema za kongres. Ujedno je samostalno organizirao dva simpozija: ANTROPOLOGIJA RODA i KULTURNA ANTROPOLOGIJA I SOCIJALNA HISTORIJA, koji su pored naših etnologa okupili i znanstvenike iz cijelog svijeta.
Pedesetak članova Društva bili su prezentacijom svojih znanstvenih istraživanja aktivni sudionici u radu i niza drugih simpozija na Kongresu (npr. Folklor i povijesni proces; Etnologija i arhitektura; Muzeološka antropologija i dr.).
HED je bio inicijator i koordinator suradnje autora i etnografskih muzeja u Jugoslaviji u pripremi i realizaciji izložbe ČAROLIJA NITTI koja je za vrijeme Kongresa održana u Muzejsko-galerijskom centru u Zagrebu. 28. srpnja navečer u istom je prostoru organizirano neformalno druženje s učesnicima Kongresa uz ponudu domaćih kulinarskih specijaliteta koje su o vlastitom trošku priredili domaćini — članovi Društva.
4. U proteklom razdoblju održana su dva znanstvena skupa HRVATSKO–SLOVENSKE ETNOLOŠKE PARALELE.
Rad 5. skupa održanog u studenom 1987. u Dolenjskim Toplicama (u organizaciji Slovenskog etnološkog društva) odvijao se u okviru tri teme: Etnologija i nacionalno pitanje; Prepletanja uz slovensko–hrvatsku granicu i Etnološka slika Bele Krajine, Pokuplja i Žumberka. HED je bio organizator 6. Paralela održanih u veljači 1989. u Kumrovcu. Izlaganje na temu TEORIJA ETNOSA — NAŠI DOMETI tematski su se nastavila na rasprave o odnosu etnologije spram nacionalnog pitanja započete na prethodnim Paralelama.
5. ETNOLOŠKI KLUB je javna tribina na kojoj se jednom mjesečno sastaju članovi Društva i njihovi gosti, te uz kraće uvodno izlaganje raspravljaju o određenoj temi. U proteklom razdoblju održano je 17 sastanaka Kluba. Uz etnologe gosti Kluba bili su i istaknuti stručnjaci srodnih znanosti iz zemlje i inozemstva. O raznolikosti tematike dovoljno govori tek nekoliko naslova: Pokladni običaji u Turčičtu, Etnologija i psihijatrija, Kultura stanovanja — etnološka kategorija, Dan mrtvih u Meksiku, Preobražaj novinske tužbalice, Akulturacija i akulturacijski procesi, O Hrvatima u Rumunjskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj i Austriji i sl. Voditelji kluba bili su Branko Đaković (1987/88) i Maja Povržanović (1988/89).
6. U toku 1988. izašao je iz tiska časopis Društva ETNOLOŠKA TRIBINA br. 10, u kojem većinu radova čine referati Godišnjeg sastanka 1986. na temu »Novac, štednja, bogatstvo«. Pred objavljivanjem je TRIBINA br. 11, sa člancima i referatima prošlogodišnjeg stručnog sastanka na temu »Etnološka djelatnost u muzejima«.

Tokom 1988. HED je pojačao izdavačku djelatnost pokretanjem BIBLIOTEKE u kojoj se planira tiskanje opsežnijih stručnih i znanstvenih radova.

Do sada je u suradnji s Prosvjetnim saborom Hrvatske, objavljena knjiga prof. dr. Milovana Gavazzia »Godina dana hrvatskih narodnih običaja«, a pred izlaskom iz tiska su radovi »Etnološki atlas Jugoslavije I« grupe autora suradnika Etnološkog atlasa Filozofskog fakulteta u Zagrebu, i etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama pod naslovom »Živim znači stanujem« dr. Aleksandre Muraj.

HED je tiskao i dva broja BILTENA, glasila koje bi ubuduće trebalo izlaziti 2–4 puta godišnje i donositi informacije o aktivnosti Društva, te radu pojedinih etnoloških institucija i sl.

7. U toku su pripreme za znanstveni skup ETHNOGRAPHIA PANNONICA, koji će se održati od 28–30. lipnja 1989. u Karlovcu. Tema skupa je »Narodna arhitektura i kultura stanovanja u panonskom prostoru«. Sudjelovanje je prijavilo 17 etnologa iz Jugoslavije, te nekoliko referenata iz Mađarske, Austrije i Čehoslovačke. Uz savjetovanje biti će priređena prigodna izložba i organiziran izlet u okolinu Karlovca.
8. Nastavljen je rad članova Izvršnog odbora HED–a u radu Koordinacionog odbora SEDJ–e, te rad članova redakcije časopisa Etnološki pregled. Hrvatska je domaćin, a HED je organizator, XXIII kongresa Saveza etnoloških društava Jugoslavije koji će se održati u listopadu 1989. u Zadru. Predstavnici Saveza prihvatili su prijedlog HED–a da tema Kongresa bude SIMBOLI IDENTITETA. Do sada je prijavljeno 75 referata, od toga 29 iz Hrvatske.
9. Od prošle Skupštine u Društvo je primljeno 26 novih članova, tako da Hrvatsko etnološko društvo s današnjim danom broji 207 članova.

*Tajnica:
Nerina Eckhel*

Ovaj IZVJEŠTAJ prihvaćen je na Skupštini održanoj 9. 6. 1989.

GODIŠNJA SKUPŠTINA HRVATSKOG ETNOLOŠKOG DRUŠTVA održana u Zagrebu 9. lipnja 1989.

1. Na prijedlog predsjednice Dunje Rihtman–Augustin u predsjedništvo Skupštine izabrani su Josip Milićević, Libuše Kašpar i Jasenka Lulić. Skupštinu je vodio Josip Milićević.

Na početku rada Skupštine svi prisutni minutom šutnje odali su poštu preminulim članovima HED–a: Mariji Ugrin, Jeleni Gamulin, Mari Hećimović–Seselji i Dinki Lukačević.

2. U kandidacijsku komisiju izabrani su Branko Đaković, Tomo Vinšćak i Mira Francetić.

U izbornu komisiju izabrani su Saša Muraj, Jasna Čapo i Tihana Petrović.

3. Pročitani su izvještaji o radu HED–a u dvogodišnjem razdoblju.

a) Tajnica Nerina Eckhel dala je izvještaj o radu društva u razdoblju od lipnja 1987. do lipnja 1989. godine.

b) Blagajnica Ljubica Katunar pročitala je financijski izvještaj o prihodima i rashodima društva za dvije godine. Predloženo je da članarina za 1989 g. iznosi 20.000 din., za penzionere i studente 10.000 din. To je prihvaćeno. Ujedno su prisutni obaviješteni da će svi članovi HED-a od ove godine imati člansku karticu.

c) Olga Supek pročitala je izvještaj o radu uredništva »Etnološke tribine«. Iznesen je i prijedlog da Etnološki zavod Filozofskog fakulteta postane suizdavač »Etnološke tribine« zajedno s HED-om.

d) Izvještaj Odbora samoupravne radničke kontrole pročitala je Katica Benc Bošković.

e) Izvještaj o delegatskom radu podnijela je Beata Gotthardi Pavlovsky. Osvrnula se na »Teze za izradu nacrtu Zakona o kulturnoj baštini« izašle o. g. Predložila je da u »Savjet za prostorno planiranje i zaštitu čovjekove okoline Hrvatske« ude Ksenija Marković kao delegat HED-a. Prijedlog je prihvaćen.

Svi pročítani izvještaji su prihvaćeni.

4. Izbor novih radnih tijela.

Za predsjednicu HED-a za iduće dvogodišnje razdoblje predložena je i sa 44 glasa izabrana Dunja Rihtman-Augustin.

Za Izvršni odbor HED-a predloženi su ovi kandidati: Ljerka Albus, Silvio Braica, Nerina Eckhel, Libuše Kašpar, Ljubica Katunar, Vesna Klikić-Kolić, Jasenka Lulić, Nadja Maglica, Ksenija Marković, Dražen Nožinić, Aleksej Pavlovsky, Lydia Sklevicky, Olga Supek i Jelka Vince-Pallua.

Nakon prebrojenih glasova, u Izvršni odbor HED-a ušli su ovi kandidati: Nerina Eckhel sa 41 glasom, Jasenka Lulić i Olga Supek sa 37 glasova, Ljubica Katunar i Lydia Sklevicky sa 33 glasa, Libuše Kašpar, Ksenija Marković i Jelka Vince Pallua sa 27 glasova.

U Odbor samoupravne radničke kontrole izabrane su: Jasna Andrić, Katica Benc Bošković i Zorica Rajković.

U Sud časti izabrani su: Milovan Gavazzi, Đurđica Palošija i Mario Petrić.

5. Predloženi su i izabrani delegati za kongres SEDJ koji se održava u listopadu u Zadru; to su Branko Đaković, Vesna Čulinović-Konstantinović i Zorica Rajković, a kao zamjena Ljubica Gligorević i Zoja Prijić.

Za delegata u Savjetu komisije za zaštitu spomenika kulture izabrana je Beata Gotthardi-Pavlovsky.

Olga Supek je predložila da se proširi redakcija »Etnološke tribine« i da se uz već postojeće članove izaberu Branko Đaković, Jasna Čapo i Maja Povržanović. Prijedlog je prihvaćen.

Na kraju Skupštine predsjednica HED-a Dunja Rihtman-Augustin je predložila da se članarina društva svake godine povećava, pa bi tako 1990. g. bila 40.000 din., za penzionere i studente 20.000 d. To je prihvaćeno.

Predloženo je i da idući Godišnji sastanak HED-a ima za temu »muzejsko-konzervatorska« pitanja.

Za ovlaštene potpisnike za promet sa SDK izabrane su: predsjednica Dunja Rihtman-Augustin i tajnice društva Nerina Eckhel i Ljubica Katunar. Potpisivati će se pojedinačno.

Zapisničar:
Ljubica Katunar

XII. INTERNACIONALNI KONGRES ANTROPOLOŠKIH I ETNOLOŠKIH ZNANOSTI: Simpozij »Etnologija i arhitektura«

Simpozij »Etnologija i arhitektura« održan je 28. i 29. srpnja 1988. Simpoziju je prisustvovalo između 30–40 stručnjaka i znanstvenih radnika iz Evrope, Afrike, Južne i Sjeverna Amerike.

Najavljene teme simpozija bile su: Etnolog i arhitektura, Arhitektura kao oblik stvaranja humanog svijeta, Razvoj arhitekture i umjetnosti i tradicijska arhitektura pojedinog kraja, njena zaštita, klasifikacija i interpretacija. Neposredno prije održanja simpozija prijavila se grupa znanstvenika iz Italije i Švicarske sa temom istraživanja vernakularne arhitekture i njene aplikacije u izobrazbi.

Organizatori simpozija bili su konzervatori Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture mr. Ksenija Marković i Ana Mlinar. Voditelji simpozija uz organizatore bili su prof. dr. Peter Fister s Arhitektonskog fakulteta iz Ljubljane i prof. dr. Dobroslav Pavlović s Arhitektonskog fakulteta iz Beograda.

Uvođenje prostora i arhitekture, klasičnih predmeta tehničke znanstvene discipline u sferu društveno povijesnih znanosti kao što je etnologija, traži novi, kreativni i istraživački pristup etnologa.

Prostor i arhitektura sela (vernakularna, tradicijska, ruralna, narodna, pučka, folklor-na itd.) kao dio materijalne kulture naroda i narodnosti, predmet je kojim se etnolozi u Jugoslaviji bave zadnjih 30–tak godina. U tih 30 godina prikupljena je osnovna dokumentacija o tradicijskoj arhitekturi, registrirani su vrijedni spomenici i objekti a započelo je i revitaliziranje nekih sredina. Sistem i razina dokumentiranja su različiti u pojedinim republikama kao i odnos prema valorizaciji, zaštiti, očuvanju i pitanju revitalizacije.

S obzirom da je u svijetu taj posao oko dokumentiranja tradicijske arhitekture završen tokom II svjetskog rata, bila su zanimljiva iskustva i pogledi stranih sudionika na pitanja koja su kod nas tek načeta.

Rezultati istraživanja u Jugoslaviji pokazuju da još nije izvršena dosljedna, iscrpna i potpuna klasifikacija a terminologija je u jugoslavenskim pa i u svjetskim razmjerima neusuglašena.

Simpozij »Etnologija i arhitektura« s interdisciplinarnog aspekta dviju znanosti predstavljao je izazov kojem su se odazvali stručnjaci različitih profila: profesori i predavači sa fakulteta, konzervatori, muzealci, urbanisti, sociolozi.

Veći dio radova aktuelan je na razini prostornog planiranja i očuvanja tradicijske arhitekture stvaranjem muzeja na otvorenom. U taj red idu radovi Z. Koželj, D. Zelić i B. Dumbović, K. Petrić i A. Mlinar (predavanje popraćeno filmom) I. Keršić, N. Vuletić, I. Curk, M. Prodanović. Tematski sličan ali s pozivom etnolozima da odgovorno preuzmu svoju ulogu u analizi i vrednovanju razvoja odnosa između načina života i arhitekture kao i prostora — bio je rad prof. dr. P. Fistera pod naslovom »Etnologija u rehabilitaciji povijesnih centara i sela«. Autor pledira za zaštitom, obnovom i razvojem koje treba planirati putem poznavanja zakonitosti načina života. U revitalizaciji etnolog treba riješiti kompleksna pitanja kontinuiteta odnosa između čovjeka i arhitektonskog prostora. Na ovaj rad nadovezao se rad B. Berce Bratko o kulturnim analizama koje pri planiranju i izgradnji prostora treba učiniti. Dr. E. William iz Walesa prikazao je dijapozitive zaštićenih tipova tradicijske arhitekture iz svoga kraja i objasnio način zaštite putem muzeja na otvorenom.

Kulturno-povijesne analize i interpretacije tradicijske arhitekture koje su baza za valorizaciju u svojim su referatima iznijeli: V. Beszedes i G. Vujnović uz isticanje mogućnosti za prenošenjem pojedinih elemenata u suvremenu arhitekturu.

Ž. Španiček i prof. dr. D. Pavlović, te dr. Đ. Cvitanović govorili su o kanatnim i drvenim crkvama, mr. A. Rudinski i dr. B. Čupurdija o panonskoj stambenoj i gospodarskoj arhitekturi, T. S. Fabijanić o suhozidu u Istri (predavanje je bilo popraćeno filmom), a mr. M. Vejvoda o samostanu Blace na Braču, P. Tamburini o razvoju arhitekture u svijetu a O. Odak i S. Kovač o afričkim nastambama. Predavanje Nolda Egentera o evoluciji japanske umjetnosti i tradicionalnog agrarnog kulta, bilo je popraćeno filmom, a sadržavalo je definiciju pojma provizornih japanskih građevina koje se spaljuju, uz bogato ilustriranu klasifikaciju dano je i znanstveno objašnjenje ove pojave.

Urbanističku analizu naselja dala je mr. B. Bojanić a sociološku S. Stamatović, dok je novi pristup etnologa naznačila dr. A. Muraj svojim predavanjem o novim oblicima arhitekture i starom načinu života.

Najžešće diskusije javile su se oko simbola kao osnovne, polazne činjenice u kulturi kao i oko tipologije panonske kuće. Najveći broj predavanja bio je popraćen ilustracijama, dijapozitivima i fotografijama.

Simpozij je završen apelom da se sačuvaju vrijedni seoski prostori u Rumunjskoj koji nestaju pred urbanizacijom. Ovaj apel organizator Kongresa je uputio Ujedinjenim nacijama, a bio je i objavljen u zagrebačkom dnevniku »Vjesnik«. I na ovom simpoziju ponovljena je već poznata preporuka da buduća istraživanja načina života i seoskih prostora kao i seoske arhitekture budu multidisciplinarna.

Etnolozi, pozvani ste na kreativan pristup otkrivanja kulture i tradicionalnih vrijednosti u oblikovanju prostora, načinu života i arhitekture. Zajednički, etnolog i arhitekt, sagledavajući vrijednost tradicijskog načina života, oblika tradicijske arhitekture, tradicijskih materijala, tradicionalnih prostornih odnosa i očuvanjem tih vrijednosti stvaraju mogućnost očuvanja ekološke ravnoteže a time se gradi humaniji svijet.

Bitno je shvatiti da i mi etnolozi kao i arhitekti i sociolozi, imamo vrlo značajnu, odgovornu i kreativnu ulogu.

U Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, za vrijeme trajanja Kongresa bila je prezentirana izložba fotografija iz cijele Jugoslavije pod naslovom »Tradicijska arhitektura i graditeljstvo Jugoslavije«, koju su organizirali Ksenija Marković i Ana Mlinar.

U okviru Simpozija, dr. Đ. Cvitanović povel nas je na kratki izlet u Turopolje, kao ilustraciju svoga predavanja o drvenim crkvama u Hrvatskoj i tako smo »in situ«, u ekološki očuvanom krajoliku vidjeli kapelu u Cvetković Brdu kraj Velike Gorice.

Uz Simpozij bile su priredene izložbe fotografija o tradicijskoj arhitekturi u samoj zgradi Ekonomskog fakulteta i to:

1. Međuopštinski zavod za zaštitu spomenika kulture Subotica, priredio je izložbu pod naslovom:
  - a) Salaši u okolici Subotice
  - b) Život pod sunčanim zabatima Čantavira
2. Zavod za zaštitu spomenika kulture Sremska Mitrovica, priredio je izložbu pod naslovom »Ambari, čardaci i kotobanje u Sremu«
3. Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture Priština, priredio je izložbu pod naslovom: »Metohijska fortifikaciona stambena gradska i seoska kula iz 19. stoljeća«.

4. Dr. Branko Ćupurdija, priredio je izložbu pod naslovom: »Tipovi subotičkih salaša, radničkih stanova i kaštela«
5. Ljubica Perković Sponza i mr. Ksenija Marković priredile su izložbu »Park kulturne baštine narodnog stvaralaštva — Novi Zagreb«
6. H. Aubry, s grupom suradnika iz Lausanne, priredili su izložbu: »Zemlja, vatra, voda, zrak — elementi graditeljstva«

Ksenija Marković

ECOVAST — European council for the village and small town Radna grupa za ruralnu arhitekturu — Mađarska 17–20. 3. 1989.

Sastanak radne grupe za ruralnu arhitekturu u okviru udruženja ECOVAST ukazao je na niz značajnih problema u tretiranju ruralnih prostora u Evropi. Ovdje se donose skraćene teze, ciljevi i program, evropske radne grupe koja se bavi zaštitom ruralnih prostora.

Ruralni svijet se smatra prostorom simbioze u kojem se čovjek i priroda udružuju. Čovjek u ruralnom svijetu crpi svoju tradiciju, korijene i ovdje nalazi svoje izvore. Danas je ruralni svijet jamac očuvanja prirodne i obrađene okoline i ujedno je i stvaralac kulturne i arhitektonske baštine. U ruralnom svijetu čovjek nalazi kvasac progresa i ravnoteže za sebe kao i za buduće generacije.

Poznato je da preko 1/3 evropskog stanovništva, tj. oko 150.000.000 ljudi živi u malim gradićima i selima, 85% evropskog kontinenta je ruralno. Narodi Evrope kroz povijest su prošli mnoge faze. Tako je u vanjskim regijama od sjevera prema jugu, tj. od Skandinavije pa velikog dijela Portugala, Španjolske, južne Italije i Grčke — ruralna populacija kontinuirano iz stoljeća u stoljeće odlazila, a oni koji su ostajali na selu postajali su siromašni i proglašeni zaostalima. Ista situacija može se pratiti i u Jugoslaviji, polazeći od Slovenije preko Istre, u kojoj se niz manjih naselja u unutrašnjosti napuštao, a tako i u kontinentalnoj Hrvatskoj te dalje prateći po republikama pojedine dijelove sve do juga Kosova i Makedonije.

Dešava se da u centralnim regijama urbani i industrijski rast ugrožava male gradiće i sela dok izdvojena područja ekonomski nazaduju i iz tih krajeva stanovništvo imigrira. Na taj način ruralna baština i tradicijske vrijednosti ruralnog prostora iz dana u dan su ugroženije.

Seoske zajednice i ruralni svijet u prošlosti su uvelike pridonijeli evoluciji evropske civilizacije a i u budućnosti imaju bitnu ulogu. Brze i korjenite promjene koje doživljavaju seoski krajolici, seoske zajednice i selo u Evropi postaju izvor ekološke, ekonomske, socijalne i kulturne neravnoteže.

Tradicionalne vrijednosti i karakteristike kao što su vinorodne terase Italije, vjetrenjače Mallorce, seoske drvene crkve i drveno graditeljstvo u velikom broju evropskih zemalja je danas zapušteno i propada. Razvojem masovnog turizma već je transformirana obala Mediterana a sličnu situaciju upravo pratimo u našoj zemlji, na Jadranu kao i unutar lijepih i atraktivnih mjesta. Zagađivanje zraka, vode i zemlje uzrokuje ozbiljne posljedice. Velike prostorne plohe u Poljskoj su pretvorene u moderna poljoprivredna dobra i male

rudarske centre uz veliku dozu zagađivanja. Rumunjska je od nedavno suočena s programom »sustavnog sređivanja«. Iz 8000 sela stanovništvo je preseljeno u nove agroindustrijske centre, dok su stara naselja raskopana buldožerima.

Ozbiljno shvativši ekološku i kulturno povijesnu situaciju u Evropi stvoreno je 1984. g. panevropsko udruženje organizacija i pojedinaca ECOVAST koje ima status konzultativnog organa pri Evropskom savjetu. Svoj radni program ECOVAST ostvaruje putem radnih grupa. Do sada je osnovano pet radnih grupa i to su sljedeće:

- integrated rural development
- rural tourism
- rural architecture
- sustaining of rural communities
- environmental education

U suradnji sa Telecottages International namjerava upotrebom moderne informacijske tehnologije stimulirati poduzetništva na selu povezujući cijelu Evropu.

Cilj ECOVASTA je:

- stimuliranje ekonomskog, socijalnog i kulturnog vitaliteta, te administrativnog identiteta seoskih zajednica u Evropi,
- očuvanje i promicanje obnove spomenika kulture i prirode seoskih zajednica.

ECOVAST ukazuje na specifične probleme ruralnih regija promičući praktične odgovore u okviru internacionalne razmjene ideja i praktičnih iskustava.

Sastanak radne grupe za ruralnu arhitekturu u Mađarskoj od 17-20. 3. 1989. imao je za svoj krajnji cilj izradu upitnika, koji će ispunjen dati podatke o zaštiti tradicijske arhitekture, o broju evidentiranih, preventivno zaštićenih objekata te broju objekata na kojima se izvode zaštitni radovi. Pitanja se tiču izobrazbe kadrova u službi zaštite a tako i izobrazbe majstora koji izvode stare tehnike kao i pitanja o mogućnostima nabave starinskih materijala, tj. onih koji se danas rjeđe proizvode kao što su: ražena slama, biber crijep, kalana šindra i sl. Upitnik će biti pokazatelj za dalje aktivnosti u zaštiti ruralne arhitekture i prostora kao i tradicijskih vrijednosti u Evropi.

Tokom tri dana aktivnog rada grupa ECOVAST je u Mađarskoj posjetila selo Hollökő, smješteno na granici Čehoslovačke. Selo je proglašeno spomenikom 0 kategorije svjetske baštine. Naselje je nastalo na blagim valovitim brežuljcima, a tradicijska arhitektura je po mnogim elementima slična našoj, naime tipična je za panonski kulturni krug s tročlanom razdiobom prostora, podrumom ispod jednog dijela kuće a tako i oblikom, volumenom, nagibom krovišta, zabatima itd.

U naselju su tri spomenika 0 kategorije i to: stara gradina, drvena crkva i najstarija i najkarakterističnija kuća. Svi ostali spomenici su III kategorije. U dijelu naselja očuvana je stambena funkcija, ali su uvedeni i novi sadržaji: jedna kuća je pretvorena u muzej, nekoliko njih u restorane, motele, bistroe i suvenirnice.

Iskustva službe zaštite u Mađarskoj su značajna i za našu zemlju naročito zbog sličnosti materijala i načina gradnje tradicijske arhitekture.

Radna grupa posjetila je i mjesto Apostog, te je dodijeljena diploma Eüropa Nostra sinagogi koja je tom prilikom proglašena najbolje restauriranim spomenikom u Evropi.

Ksenija Marković

IX. MEĐUNARODNI SIMPOZIJ »ETHNOGRAPHIA PANNONICA« Karlovac, 28–30. 6. 1989.

Nepunu godinu dana nakon održavanja 12. međunarodnog kongresa Unije antropoloških i etnoloških znanosti u Zagrebu, na kojemu je Hrvatsko etnološko društvo bilo priređivačem dvaju simpozija, jedne velike izložbe i niza drugih popratnih akcija, ponovo se našlo u prilici da bude domaćinom jednom međunarodnom simpoziju. Ovaj je puta riječ o simpoziju srednjoevropske asocijacije znanstvenika, okupljenih pod nazivom »Ethnographia Pannonica«, koje je HED također aktivna članica. Po drugi se puta u povijesti asocijacije redoviti stručni sastanak održao u Hrvatskoj. Dok se na prvom takvom skupu, održanom 1980. u Vinkovcima, raspravljalo o ženi u seoskoj kulturi Panonije, za sastanak 1989. bila je odabrana tema »Tradicijska arhitektura i kultura stanovanja u panonskom prostoru«. Priređivač je nastojao da se temi pristupi u što širem dijapazonu. Stoga je sugerirao da se osim graditeljskih i građevinskih značajki tradicijskih zgrada u Panoniji pristupi kući i kao pozornici odvijanja mnogih životnih očitovanja, da se razmotre stambene vrednote i stambene aspiracije, te da se istakne odraz stambene tematike u folkloru i umjetničkom stvaralaštvu.

Skup je posljednjih dana lipnja održan u Karlovcu, u udobnom hotelu »Korana«, smještenom na obali istoimene rijeke. Pozivu HED-a odazvali su se etnolozi, arhitekti, konzervatori i muzejski djelatnici iz Austrije, Mađarske i Čehoslovačke, te Slovenije, Vojvodine i Hrvatske.

U odvijanju skupa prvi je blok izlaganja bio posvećen graditeljskom aspektu: Jenő Barabás iz Budimpešte govorio je o tipičnoj kući Donje Podravine, Libuše Kašpar iz Karlovca o kući u karlovačkom Pokuplju, a Josef Vařeka iz Praga o arhitekturi Čeha u Slavoniji. O gradnji skeletnom konstrukcijom u južnom Podunavlju referirala je Mária Imre iz Pésci, Michael Martischnig iz Mattersburga usredotočio se na umijeće radnika fasadnih skela, dok je Rudolf Klein iz Subotice svoje izlaganje naslovio »Narodna arhitektura i graditeljska umjetnost«.

Slijedio je blok u kojem se elaborirala problematika stanovanja: Wolfgang Gürtel iz Eisenstadta govorio je o stanovanju u obnovljenim »gradišćanskim kućama«; Christine Biennert iz Wr. Neustadta o radničkom stanovanju u međuratno doba na primjeru kolonije Mödling, a Juraj Podoba iz Bratislave o podunavskoj stambenoj kulturi u prigradskim područjima Bratislave. Stanovanje u seoskim kućama okolice Zagreba elaborirala je Ksenija Marković (Zagreb), dok je Danica Draganić (Virovitica) uvela slušaoce u suvremene novogradnje Roma u Pitomači. Dragica Cvetan (Jastrebarsko) opisala je život u vinogradarskim klijetima Jastrebarskog prigorja, a Aleksandra Muraj (Zagreb) govorila o stambenim predodžbama djece. »Misli o konzervatorskoj sanaciji stare građevne stupance« bio je naslov izlaganja Wolfganga Komzaka iz Beča.

Tri su referenta svoju pažnju usmjerila unutrašnjem inventaru kuća: Tone Cevc iz Ljubljane govorio je o otvorenom ognjištu pastirskih koliba na razmeđu alpskog i panonskog područja, Lászlo Lukács iz Sékesfehervára o ognjištima u području Káli, a Imre Gráfi iz Szombatehlya o tipovima kolijevki u zapadnom Podunavlju.

Izlaganje Milane Černelić iz Zagreba o »prijelazu preko vode« prije ulaska svadbene povorke u kuću dotaklo je i problematiku kuće kao mjesta održavanja običajnih postupaka, dok je referat Nives Ritig-Beljak iz Zagreba pod naslovom »Kuća goril« ilustrirao refleks te problematike u usmenoj književnosti.

Većina izlaganja bila je popraćena ilustracijama. Mnoga su izlaganja izazvala živahnu i konstruktivnu raspravu. Nadamo se da će HED iznaći načina da cjelokupni materijal simpozija objavi, kako je to bilo učinjeno i sa skupom u Vinkovcima.

Na zadovoljstvo sudionika skup je završio zajedničkom poludnevnom ekskurzijom u sela karlovačke okolice.

Tematsku razradu i sadržajnu pripremu 9. simpozija »Ethnographia Pannonica« obavila je autorica ovih redaka uz suradnju Dunje Rihtman-Auguštin i Vitomira Belaja. Poslove oko smještaja sudionika, odvijanja simpozija, protokolarnih obaveza što prate takav međunarodni skup, suradnje sa sredstvima informiranja, organiziranje ekskurzije, pripremanje izložbe »Pokupske ljepotice« — kao popratne priredbe — i njezina otvorenja obavila je kustos-etnolog Gradskog muzeja u Karlovcu Libuše Kašpar. Kao i uvijek dosad u takvim prilikama, obavila je to na svoj način: predano, ne štedeći ni sebe, ni svoje vrijeme, ni svoj novac, ni svoje ukućane. Kao uzorna domaćica nudila je svoju pažnju, skrb i, nadasve, gostoljubivost. Svega nekoliko tjedana kasnije, naglo i posve neočekivano, napustila nas je zauvijek. Izlaganje na tom simpoziju bio je posljednji javni nastup te žene koja je jedva stupila na prag zrele dobi, katalog za tu izložbu bio je njezin posljednji objavljeni tekst, a nama posljednji susret s kolegicom koju je resilo tako rijetko svojstvo entuzijazma i angažiranosti.

Na završetku simpozija sekretarijat »Ethnographiae Pannonicae« javno se zahvalio Libuši Kašpar za njezin trud. Neka mi bude dozvoljeno da ovim povodom budem osobna. Da izrazim svoju zahvalnost ne samo za suradnju na »Pannonici 89«, već i za druge skupove koje smo zajedno pripremala, a koji su se uspješno odvijali velikim dijelom njezinom zaslugom. Ali, ne izražavam na ovom mjestu samo zahvalnost za djelovanje, već iskazujem i poštovanje za ličnost Libuše Kašpar, koje nažalost više nema među nama.

Aleksandra Muraj

OSNIVANJE CENTRA ANTROPOLOGIJE U MOTOVUNU (ICAM)

Dana 8. srpnja 1989. godine u Motovunu je održana Osnivačka skupština nove katedre Čakavskog sabora — INTERNACIONALNI CENTAR ANTROPOLOGIJE MOTOVUN (ICAM) ZA ISTRAŽIVANJE, RAZVOJ I INTERPRETACIJU TRADICIJSKE BAŠTINE ISTRE I ŠIREG JADRANSKOG PODRUČJA.

Na skupštini su usvojene odrednice budućeg rada, te je odlučeno da sjedište ICAM-a bude u Rijeci. Izabrana su sva tijela ICAM-a, a također je usvojen i Prijedlog statuta. ICAM djeluje na međunarodnom planu i tako će biti koncipirano njegovo članstvo.

Način organizacije i koncepciju rada Centra ukratko je obrazložila T. S. Fabijanić, navodeći kao osnovni cilj ICAM-a da preko svojih članova na široko interdisciplinarnom planu djeluje na promicanju vrednota tradicijske baštine i stvaranju uvjeta za revitalizaciju kulturnih dobara i prostora Istre i šireg jadranskog područja. U tome djelokrugu posebnu ulogu ima misao antropologije arhitekture, koja u svijetu dobiva sve veći značaj.

Pri tome je potrebna međusobna suradnja i timski rad stručnjaka raznih profila i usmjerenja, te pojedinaca zainteresiranih za lokalne kulturne i tradicijske vrijednosti. Naime, da bi bila uspješna, takva suradnja se mora temeljiti na promišljenoj povezanosti

stručnjaka, znanstvenika, ljubitelja tradicijske baštine s korisnicima, odnosno stvaraocima tih dobara (lokalnim stanovništvom) s jedne strane, te ekonomskih potencijala (privrede, pogotovo turističke) s druge strane. Organizacija ICAM trebala bi predstavljati neku vrstu servisa ili posrednika u takvom međuodnosu mogućih zainteresiranih strana, okupljajući i aktivirajući pojedince i ustanove na osnovi vlastitih programa vezanih za zaštitu i obnovu prvenstveno graditeljskog naslijeđa, te ostalih sadržaja tradicijske kulture.

U tu svrhu predviđene su određene djelatnosti ICAM-a:

1. Znanstvenoistraživačka djelatnost, koja promiče razvoj teorije antropologije arhitekture i njenu primjenu: prikupljanje i obradu dokumentacije o stanju graditeljskog naslijeđa i drugih kulturnih sadržaja vezanih uz tradiciju. Prikupljeni i valorizirani materijal treba poslužiti u pripremi projekata za revitalizaciju. Ova djelatnost trebala bi biti usko povezana sa djelatnosti općinskih tustanova, geodetskih i arhitektonskih zavoda, te zavoda za zaštitu spomenika kulture.

2. Edukativna djelatnost usmjerena je na osposobljavanje stručnjaka raznih disciplina za rad na području revitalizacije, odnosno interpretacije tradicijskih dobara i sadržaja. Organizirati će se predavanja, tečajevi, istraživačke radionice (workshops), s jedne strane za same stručnjake i studente, ili pak za sve one koji se žele baviti sadržajima vezanim uz tradicijski prostor. Tako će se npr. organizirati posebne istraživačke radionice za turiste koji se zanimaju za našu kulturu, način življenja u prošlosti i danas. Takvi i drugi vidovi INTERPRETACIJE OKOLINE uklapaju se u djelatnost turističke privrede, kao i zaštite okoline. U ovaj vid aktivnosti ICAM-a također će biti uključeno lokalno stanovništvo, te ga se nastoji potaknuti i uputiti u ciljeve i metode održavanja, zaštite, kao i prezentacije vlastitih vrednota.

3. Savjetodavno-informacijska djelatnost ICAM-a ima za cilj organiziranje i održavanje komunikacijske mreže od lokalnog do međunarodnog nivoa. Potreba za informiranjem i širenjem stručnih informacija nastojati će se ostvariti putem osnivanja INFOCENTRA, s kompjuterskom obradom podataka. Informacije će se razasijati svim članovima ICAM-a.

4. U okviru izdavačke djelatnosti predviđeno je organiziranje knjižnice ICAM-a, razasijanje VIJESTI ICAM dvomjesečno i tiskanje BILTENA polugodišnje ili godišnje, na hrvatskom i nekoliko evropskih jezika.

Posebno je naglašeno povezivanje sa sličnim organizacijama u Evropi, koje djeluju na zaštiti naše zajedničke, evropske kulturne baštine, kao npr. ECOVAST (Evropski komitet za sela i male gradove) čiji dolazak je već dogovoren za slijedeću godinu, zatim organizacija ALPEJADRAN, a već prilikom osnutka organiziran je susret s Noldom Egenterom iz Zürich-a u Švicarskoj, koji je upoznao prisutne s nekima od svojih teorijskih postavki vezanih uz antropologiju arhitekture, te akcijama koje se u tom smislu poduzimaju u Evropi i svijetu. Nakon svog kratkog posjeta Istri Egenter je već izrazio želju i mogućnost da se slijedeći svjetski skup arhitekata-antropologa održi ovdje (Motovun, Opatija), eventualno već slijedeće 1990. godine.

O planiranim konkretnim akcijama ovog Centra govorio je na Osnivačkoj skupštini arhitekt Marijan Vejvoda, iznoseći kao primjer neke projekte koji su drugdje u toku (npr. Projekt eko-zone Pernat na Cresu, Projekt eko-pansiona na Šolti, koji ulaze u programe Centra za razvoj otoka iz Malog Lošinja), a u kojima ICAM također može sudjelovati.

Nadalje, povedena je diskusija o mogućim projektima na razini lokalnih zajednica (npr. revitalizacija Humštine, posebno zaselka Kotli), odnosno prema odabranim temama (npr. istraživanje i valorizacija suhozida).

Ova diskusija, koja je nastavljena kasnije za »okruglim stolom«, dala je naslutiti široke mogućnosti rada i organiziranja Centra za antropologiju u Motovunu. Potrebno je još naglasiti da je Motovun izabran zbog svoje tradicijske i graditeljske vrijednosti, zbog simbola koji predstavlja sam po sebi, a naročito zbog toga što želimo uspostaviti suradnju i nadovezati se na projekte koji su u Istri i na drugim dijelovima jadranskog područja već pokrenule neke institucije iz Zagreba (npr. Arhitektonski fakultet i Institut za povijest umjetnosti), te drugih centara, kako bi u suradnji s najjeminentnijim stručnjacima i ustanovama nastavili započete akcije na interdisciplinarnom pristupu problemima tradicijskog prostora. U tom smislu nadamo se društvenoj i stručnoj podršci u budućem radu.

Do danas je ICAM već upisan u Registar društvenih organizacija Socijalističke Republike Hrvatske i time je dobio pravnu mogućnost djelovanja. Nadalje, Centar je već pokrenuo praktične programe i akcije, te možemo ovdje spomenuti izradu Programa ICAM-a za 1990, koji je putem Čakavskog sabora upućen Republičkom SIZ-u kulture i predstavljen istarskoj regiji na sastanku u Pazinu u listopadu o. g. Pri SIZ-u kulture u Puli prihvaćen je u studenom o. g. projekt pod nazivom: »Revitalizacija i interpretacija Raklja«, sela u južnoj Istri, gdje se prema predloženim fazama već odvijaju određeni sadržaji:

1. Etnološka i tehnička obrada tradicijskog lončarstva u Raklju (rekonstrukcija lončarskih peći i praćenje video-tehnikom prema scenariju suradnika etnologa Dr. J. Miličevića; eksperimentalna izrada lonaca uz sudjelovanje studenata Pedagoškog fakulteta iz Rijeke u workshopu).

2. Nova postava rodne kuće Mije Mirkovića (Mate Balote) kao memorijalni centar za posjetioce (s etnografskim predmetima).

3. Uređenje gospodarskog kompleksa Catela za postavu izložbe o lončarstvu i Lončarske škole Rakalj.

4. Interpretacija Raklja i okolice u vidu znanstveno-popularne publikacije.

Također, članovi ICAM-a učestvovali su u radu Seminara o promjenama u školstvu, koji je u mjesecu studenom u Rovinju organizirala Konferencija saveza omladine SRH, gdje se ukazala mogućnost uključenja edukativnih programa ICAM-a u budući školski program. Postignuti su neki dogovori s turističkom privredom Istre iz Poreča u vezi organiziranja zajedničkih projekata, te suradnja s Regionalnim zavodom za prostorno planiranje i zaštitu čovjekove okoline iz Rijeke.

Očekuje se suradnja sa drugim ustanovama koje povezuje zajednički interes prema očuvanju vrijedne tradicijske baštine, kulturnih i prirodnih vrijednosti.

Predsjednica ICAM-a
Tihomira
Stepinac-Fabijanić

36. KONGRES SAVEZA UDRUŽENJA FOLKLORISTA JUGOSLAVIJE

Organizator i domaćin ovogodišnjeg, 36. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije (SUFJ-e) bilo je Udruženje folklorista Srbije. Kongres se održavao u Sokobanji i Knjaževcu od 25. do 29. rujna. Krajem kolovoza objavljen je Zbornik radova u kojem su

publicirani svi referati članova Društva folklorista Hrvatske (DFH-a) — ukupno 16. U radu samog Kongresa sudjelovalo je 10 članova našeg Društva. Nakon svečanog otvaranja Kongresa i pozdravne riječi predstavnika Sokobanje, predsjednik SUFJ-a, dr. Dragoslav Antonijević, je pročitao »Besedu o Kosovu« autor koje je akademik Radovan Samardžić. Time je započet i radni dio Kongresa koji se odvijao kroz:

A. Plenarne teme:

1. Folklor kraja — Sokobanja (9 referata),
2. Narodno stvaralaštvo kao svedočanstvo samobitnosti i zajedništva naroda — Metodološka previranja u proučavanju narodnog stvaralaštva danas (11 referata),
3. Dositej Obradović i narodno stvaralaštvo (7 referata, održano u Knjaževcu);

B) Sekcije:

1. Usmeno narodno stvaralaštvo i pisana književnost — Lirika i kratke forme (33 referata),
2. Etnomuzikologija, etnokoreologija (13 referata),
3. Folklorni teatar (8 referata),
4. Likovno stvaralaštvo (8 referata),
5. Dečje stvaralaštvo (5 referata);

C) Priredbe i stručni izleti:

1. U auli hotela »Moravica« (u kojem su bili smješteni svi sudionici Kongresa) priredena je izložba fotografija s proslave obilježavanja 600. obljetnice bitke na Kosovu;
2. U dvorištu sokobanjskog muzeja predstavljene su knjige i publikacije folklorističke problematike koje su objavljene u Jugoslaviji između 35. i 36. kongresa SUFJ-e, a dr. Vuk Minić promovirao je i novoizashu knjigu dr. Borisa Putilova (SSSR) koji je tom prigodom primljen za redovnog počasnog člana Udruženja folklorista Crne Gore;
3. U istom muzeju otvorene su i dvije prigodne izložbe: »Kultni hljebovi« i »Bajanje i bajalice« — autor izložbi je Golub Radovanović;
4. Nedaleko od Sokobanje je selo Vrmdža. Dva člana Organizacijskog odbora Kongresa priredila su posebno iznenađenje: stručno promišljen i odlično organiziran prikaz tradicijske seoske svadbe, a sudionici Kongresa bili su počasni uzvanici svatovskog obreda, veselja i stola;
5. Višeznačno zanimljiv bio je boravak u Knjaževcu. Dom kulture ugostio je izložbu autora Ljubomira Reljića (Etnografski muzej, Beograd) »Kosovska legenda u narodnom stvaralaštvu«. Bila je priredena i projekcija dva etno-filma o običajima u istočnoj Srbiji. Sudionici Kongresa posjetili su i razgledali kuću Ace Stanojevića, lokalitet Ravni i manastir Kamenicu. Iste večeri je u Sokobanji održan koncert — nastup folklornih seoskih grupa.

Svi kongresni dani bili su vremenski tako organizirani da nisu ostavljali mogućnost »praznog hoda«. Održane su i dvije sjednice Predsjedništva i redovna Skupština SUFJ-e — za sekretara SUFJ-e imenovana je dr. Olivera Vasić, a za predsjednika prof. dr. Jerko Bezić.

Zbog (ne)mogućnosti hotela, drugarska večer nije bila »začinjena« plesnim koracima, a i pjesma nam baš nije »glatko« tekla. Osobno mi se čini da, barem prema godištima života prisutnih folklorista, kongresna druženja i stručni interes, nisu bili onoliko atraktivni, privlačni i zajednički koliko su mogli i trebali biti. Već nekoliko godina sve je očiglednije

da na kongrese dolazimo nepripremljeni za diskusije iako su nam dostupni radovi koji se objavljuju u kongresnom zborniku. Vlastitu samodovoljnost i indolenciju opravdavamo najčešće nedostatkom vremena. Ima li smisla ulagati golemi napor pribavljanja novčanih sredstava da bi se unaprijed publicirali radovi ako se o njima, u načelu, ozbiljno ne promišlja i raspravlja?

Ivanka Ivkanec

»SIMBOLI IDENTITETA« 23. kongres Saveza etnoloških društava Jugoslavije

Pod ovim obećavajućim naslovom, održan je 26. i 27. listopada u Zadru 23. »savezni« kongres etnologa. Dok čekamo objavljivanje zbornika koji će objediniti većinu članaka, čime će oni biti prepušteni svakako najmjerodavnijem »sudu i usudu«, zadovoljit ćemo se ovdje prikazom općih karakteristika ovog skupa. Tematska podjela (1. Zadar i okolica — kulturnopovijesni i etnološki pregled, 2. »Simboli« i »identitet« — teorijska propitivanja, 3. Identitet spolnih i socijalnih grupa, 4. Simboli identiteta u običajima i narodnoj umjetnosti, 5. Simboli regionalnog identiteta u prošlosti i danas. 6. Etnički identitet i njegovi simboli, 7. Spomenici kulture i muzeji u funkciji identiteta i 8. Identitet etnologije) nalagala je rad u sekcijama, pa su »integralnu« publiku imali samo referenti prve i posljednje tematske cjeline koje su, po mišljenju organizatora, očigledno imale biti udarne. U svakom slučaju, u okviru obje je otvoren problem *krize* etnologije koji je, kroz nekoliko radova, bio dotaknut sa različitih aspekata (metodološko-epistemološki aspekt, kriza profesionalnog odnosa prema znanosti, marginalni položaj etnologije u društvu, njen nesamostalni i neorganizirani status u plasiranju znanja i promišljanja u javnost, itd.) Činjenica da je ovime, na neki način, cijeli ovaj skup bio obilježen kritičkim (i kriznim) diskursom, bio je povod različitim njegovim doživljajima i interpretacijama kojima se pridružio i, ovaj put vrlo zainteresirani, žurnalistički krug. Očigledno privučeni naslovom skupa prepoznatim kao mogućnost davanja rješenja i ocjena naše zbilje, u svojim su prikazima (Slobodna Dalmacija, Borba, Nedjeljna Dalmacija, Danas, itd.) išli od strogih i razočaranih primjedbi na račun »nekonkretnosti« i »nesvrstanosti« etnologa, koje su danas, navodno, nedopustive (Borba), do pažljivijih analiza koje su uvažile trud većine referenata da, progovarajući o svom vremenu, zadrže ton koji im nalaže njihov znanstveni credo (Danas).

A da li je etnologija ovim, ipak »vruće« naslovljenim skupom, gledajući iz vlastite perspektive uspjela odgovoriti na zahtjeve pozicije analitičara svog kulturnog vremena, mjesto koje joj je, diktatom etno-stvarnosti, upražnjenim ostavila sociologija? Ovo nas pitanje, bojim se, vraća sa spektakularnih vanjskih faktora na mnogo intimnije probleme naše struke koji se, bez kritizerskog pretjerivanja, mogu sažeti u sintagmu generalno nedostatnog znanstvenog potencijala, a ovaj je svakako prvenstveno dug jednoj raznovrsno hendikepiranoj znanstvenoj tradiciji. Iz ove serije utješnih argumenata pronaći ćemo i razlog za uglavnom nemušto »vrijeme za diskusiju« koje je kulminiralo nepotrebnom zbunjenošću pred, više edukativnom nego li znanstveno provokativnom, pojavom filozofa (inače dobrodošlim na idućim skupovima!).

Hvala Jasenki Lulić i ostalim organizatorima koji su se svojim entuzijazmom borili sa soc-provincijalizmom uspravane antičke ljepotice!

Ines Prica

PROSLAVA STOTE OBLJETNICE MAĐARSKOG ETNOLOŠKOG DRUŠTVA, 27–30. LISTOPADA 1989.

Proslava stote obljetnice postojanja mađarskog etnološkog društva održana je u prostorijama Mađarske akademije znanosti u Budimu. Predsjednik mađarskog etnološkog društva Ivan Balassa otvorio je svečanu proslavu kojoj su prisustvovali mnogi eminentni mađarski etnolozi te uzvanici iz drugih zemalja. Gosti iz Škotske, Austrije, Čehoslovačke, Švedske, Jugoslavije i SSSR-a uz čestitke govorili su o dugogodišnjim stručnim, znanstvenim i prijateljskim vezama s mađarskim etnologima.

U veličanstvenim prostorima sadašnjeg Etnografskog muzeja Mađarske, palači smještenoj kraj Parlamenta, u Pešti, prikazana je tom prilikom izložba fotografija u boji, portreta iz života Roma u Mađarskoj.

Prilikom boravka domaćini su upriličili posjet etnoparku u Szentendrei, smještenom nedaleko Budimpešte. U dva rekonstruirana sela (jedno mađarsko, a drugo miješane nacionalnosti, njemačke i hrvatske), prikazana je cjelovita privreda i način života ekonomski različitih slojeva seljačkog društva. Muzeološki pristup do najsitnijeg detalja razrađen i doveden do savršenosti, svojom dosljednošću ostavlja ugodan dojam na posjetioca. Sada se radi na rekonstrukciji groblja.

Ksenija Marković

MEĐUNARODNI SKUP ETNOLOGA U KRAKOWU

U organizaciji Katedre etnografii Słowian Uniwersytet Jagiellonski u Krakowu je od 6. do 10. XI 1989. održana »Miedzynarodowa konferencia etnologiczna«.

Kako već duže vrijeme postoji obostrano dobra suradnja nastavnika s Katedre za etnologiju Slavena u Krakowu i Etnološkog zavoda Filozofskog fakulteta u Zagrebu to je i ovaj put bila prilika da se na upućeni poziv kolega iz Krakowa odazovu naši suradnici. Tema skupa je bila »KULTURA SLOWIAN JAKO PRZEDMIOT INTERPRETACJI ETNOLOGICZNYCH«, a u radu su referatima i diskusijama učestvovali stručnjaci iz Poljske, Čehoslovačke, Ukrajine, Bugarske, Jugoslavije, te po jedan referent iz Norveške (Robert Minnich — Uniwersytet Bergen, s referatom »Peasants — The Protagonists of Slovene History«) i Švedske (Liucuja Baskauskas — Uniwersytet Uppsala, s referatom »The Issues of the Multiethnic Peoples of the Baltic Rim«).

U ime Etnološkog zavoda (Odsjeka za etnologiju) referate su podnijeli Jasna Andrić, Milana Černelić i Branko Đaković i to o običaju sakrivanja iza kruhova u Svetovidovom

hramu i kod slavenskih seljaka i o metodologiji znanstvenog rada M. Gavazzia (Andrić), o svatovskoj grani (Černelić) i o predznacima smrti kao obliku praznovjerja kod južnoslavenskih naroda (Đaković).

U radu skupa učestvovala je i Ksenija Marković iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Zagreba s referatom »Mikroistraživanja na temu tradicijske arhitekture kroz prizmu L. Niederlea i M. Gavazzia — njihovo djelo, metode — baza za valorizaciju spomenika kulture«.

Pored niza zapaženih predavanja još bismo istakli izlaganje Jadwige Klimaszewske o etnološkom radu Kazimierza Moszynskog, zatim Richarda Jerábeka iz Brna o problematском pojmu slavenske narodne kulture. Potonjem referatu dobro je korespondiralo izlaganje Dariusza Czaje i Czesława Robotyckog o poljskim romantičnim vizijama slavenstva. Wsiewolod Naulko i Oksana Franko (Kijev) govorili su o malo poznatom etnološkom radu F. K. Vovka (Volkova).

Svi referati bili su popraćeni konstruktivnim i dugim diskusijama, a jedan dan priređen je zajednički izlet u Czestochowu i razgledanje crkvenog kompleksa na Jasnoj Gori.

Branko Đaković

Anton Cevc: **VELIKA PLANINA**, življenje, delo in izročilo pastirjev, 2. dopolnjena izdanja, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1987, 112 str., Zusammenfassung, 97 slik v prilogi, 4 karte.

V samem uvodu avtor Tone Cevc pravi, da je namen te knjige čim bolj zvesto podati sliko pastirskega življenja te planine tako preteklosti kot sedanjosti. Avtor sam poudarja, da bi bilo potrebno, v delu samem, nekatera poglavja podrobneje obdelati, vendar mu je za to primanjkovalo domačega komparativnega gradiva. Najprej poda geografski položaj Velike planine. Temu sledi poglavje Zgodovina in pravna ureditev, kjer prikaže problem poselitve — kolonizacije, lastniških odnosov, vprašanje upravičencev pašnih pravic, pastirsko skupnost in vlogo ljudskega izročila te problematike.

V poglavju Živina in planina govori, kdaj ženejo živino na planino in o običajih, ki so vezani za to dejavnost. Zvemo tudi kakšno živino ženejo, kakšna imena dajejo živini in kakšna je vloga kravjega zvonca.

Ko govori o stavbah na Planini, poda njihovo razporeditev tudi s pomočjo karte (tej pa manjka merilo karte), imena ki so vezana na stavbo, opiše kako gradijo pastirsko kočjo in prikaže njeno notranjost. Za prikaz razvoja pastirske kočje, pravi avtor, da primankuje arheoloških podatkov. Na koncu tega poglavja predstavi tudi kapelico, tj. sakralni objekt.

V poglavju o pastirjevi opremi govori o orodu, pripomočkih, ki jih pastir ima in potrebuje za svoje delo na Planini. Ko govori o pastirju samem, govori o njegovih miselni povezanosti s takšnim načinom življenja, prikaže njegov delovni dan, kako zdravi živino, kako se hrani, kako se je oblačil pastir včasih, kako danes; o pastirjevem znanju/vremenu, času; kako izkoristi svoj prosti čas, o pripovednem izročilu, ki živi med pastirji, tudi notne zapise pesmi. Na koncu tega poglavja govori o

času odhoda pastirjev s planine. Zelo koristen je slovarček narečnih besed na 91. — 93. strani.

Avtor poda še pregled razvoja turizma na Veliki planini in se zavzema za sožitje, skladnost razvoja, tako pastirstva kot turizma, enega poleg drugega, vendar ne na škodo prvega.

Dušan Strgar

Tone Cevc, Ignac Primožič: **KMEČKE HIŠE V KARAVANKAH**, izd. Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti i Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana, 1988, str. 252, bilješke, literatura, Zusammenfassung

Ova, tehnički i likovno izvanredno opremljena i urađena knjiga ne samo da potvrđuje visoke stručne i znanstvene kvalitete etnologa Toneta Cevca nego je i vrijedan doprinos etnološkom istraživanju ruralnog graditeljstva. Kvalitetom pristupa i obrade teme knjiga je višestruko korisna za sve etnologe koji se bave tom problematikom bez obzira na to koja je regija predmetom njihovih istraživanja.

Radena u formi monografije knjiga »Kmečke hiše v Karavankah« je nastala kao rezultat dužeg terenskog rada i osmišljavanja do tada poznatih činjenica iz literature, a u njoj su vrlo uspješno surađivali arhitekt Ignac Primožič (tekstom i nacrtima), Edo Primožič (izvrsnom fotografijom), Gregor Mak, Maruša Rupert i Marko Zuccato (crtežima i skicama).

Studioznim i minucioznim radom tretiran je prostor planinskog lanca Karavanki s jugoslavenske i austrijske strane (Gorenjsko i Koroška).

Prvobitnu namjeru da istražuje graditeljsku baštinu Sela Fara (Zell Pfarre) na Koroškem Cevc je proširio istraživanjima zaselaka Bajdiše, Srednji i Zgornji Kot i

Šajda (obrađujući pri tom brojne »samotne kmetije«), a zatim »stavbe« na Obirskom, Slovenjem Plajberku, Zgornjosavskoj dolini, u dolini Tržiške Bistrice i Lomšnice, Zgornjem Jezerskom i u Mežniškoj dolini.

S istančanim osjećajem za dinamiku kulturnih promjena i nepatvorenih tradicijskih vrijednosti, isticanjem povezanosti čovjeka i njegovog socijalnog i prirodnog okruženja Cevc nam predstavlja stambene i gospodarske zgrade, materijale i tehnike gradnje, stambenu estetiku i preplitanje kulturnih utjecaja koji su iznjedrili ne samo identitet »karavanske hiše« nego i cijeloga kraja.

Metodologijom rada, sveobuhvatnošću i ozbiljnošću pristupa Cevc nas približava problemima *ekistike*. Termin *ekistika* (*oikos* — kuća, dom; *oiko* — naseliti se; *oikistikós* — oikistika — ono što doprinosi nastanjivanju, što se odnosi na zasnivanje kuće) prvi je upotrijebio Konstantin Doksijadis proučavajući urbane cjeline, a postavljajući temelje multidisciplinarnoj znanosti o ljudskim naseljima. Uz značajniji pomak u istraživanju i neurbanog graditeljstva (za što ima potvrda izvan naših prostora) sasvim je izvjesno da bismo se uspješno približili kompetentnom istraživanju problema *etno-ekistike*. Imajući to u vidu, knjiga koju pokušavamo predstaviti svakako je dobar primjer takvim nastojanjima.

Branko Đaković

STUDIA ETHNOLOGICA 1/1989

Studia ethnologica je novi časopis, pokrenut od strane Centra za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U ovom prikazu bit će naznačeni autori i naslovi objavljenih radova, uz kraći osvrt.

Već na početku uredništvo časopisa želi otvoriti diskusiju o teoretskoj osnovi etnološke znanosti. Prva grupa radova, pod skupnim nazivom »Etnološki razgovori« tiče se tih problema.

Vitomir Belaj, Plaidoyer za etnologiju kao historijsku znanost o etničkim skupinama (9-19), daje pregled različitih definicija etnološke znanosti kroz njenu povijest. Osobno se zalaže za pristup A. F. Kollára (1783). Po Belaju etnologija je historijska znanost o etničkim skupinama, i to mora ostati njena temeljna odrednica ako želi zadržati svoju individualnost.

Olaf Bockhorn, austrijski etnolog, Nacionalna etnologija (Volkskunde) kao »kulturna povijest mnogih« (19-23), prikazuje stanje etnologije u svojoj zemlji i iskazuje suprotna teoretska gledišta od Belajevih.

J. V. Bromlej i M. S. Kašuba, Pogledi na etnologiju u današnjoj sovjetskoj znanosti (23-35), ističu dobro poznati stav sovjetske etnologije da je to znanost o etnosu, o etničkim grupama koje se po etničkim karakteristikama razlikuju od drugih.

Filolog Radoslav Katičić, Marginalije uz »Plaidoyer...« (35-37), nudi kompromisnu formulaciju po kojoj je etnologija svako bavljenje etnografskim podacima, takvih »etnologija« može biti veoma mnogo.

Filozof Anto Knežević, Uz raspravu o etnologiji (37-41), smatra da će etnologija opravdati svoje postojanje ako doista bude ono što naš prijevod te riječi kazuje, narodoslavlje, tj. znanost o narodu.

Druga grupa radova pod skupnim nazivom »Studije« obrađuje pojedine istraživačke probleme. Ovo poglavlje vrlo je opširno, s velikim brojem autora. Pokušat ćemo dati skraćeni pregled.

Članke u ovoj grupi možemo podijeliti u dvije podgrupe. Većina autora u prvoj podgrupi proučava pojedine konkretne etnografske probleme vezane za naš, hrvatski i jugoslavenski etnički prostor. Tomo Vinšćak proučava nomadske stočare na

području Velebita, Like, sjeverne Dalmacije i Bukovice (79–99), Jadranka *Puntarović-Vlahinić* narodno graditeljstvo na području Ravnih Kotara (121–129), Vlasta *Domaćinović* piše o jednom prežitku iz predantičkog načina gajenja pčela na istočnom Jadranu (129–135), Katarina *Livljanić* o bratovštinskim pjesmama i mrtvačkom štenju na Pašmanu i u Biogradu na moru (165–183), te Manda *Svirac* o raširenosti oplečka u Jugoslaviji i pokazateljima veza sa Slavenima (183–195). Manji broj autora u ovoj podgrupi nastoji dati zaokruženu sliku određene cjeline. Tu su, prije svih, Damir *Zorić*, Način života u istočnoj Hercegovini sredinom XIX stoljeća (99–121), gdje autor rekonstruira temu na osnovu pisanih izvora, Branko *Đaković*, Prilozi u grob (135–165), gdje se pokušava dati etnološka interpretacija tih priloga, te Božica *Somek-Machala*, Utjecaj promjena na prehranu stanovništva uz Sutlu (201–211). Maja *Kozić*, Ljetopis popa Dukljanina — jedno od temeljnih djela za izučavanje zametka etnološkog razmišljanja u Hrvata (195–201), pokušava dokazati da u ovom historijskom izvoru nalazimo početke interesa za etnološka pitanja.

U drugoj su podgrupi radovi koji se bave pitanjima religije, mita, kulturnog sinkretizma i sl., a geografski prostor koji obuhvaćaju nešto je znatno širi od naših granica. Radoslav *Katičić*, Hoditi—roditi. Tragom tekstova jednoga praslavenskog obreda plodnosti (45–65), na temelju tekstova iz slavenskih folklornih tradicija rekonstruira elemente jednog praslavenskog obreda plodnosti. Vitomir *Belaj*, »Zeleni Juraj« u Svetoj Zemlji (65–79) bavi se semitskim mitskim junakom el-Khadir (Zeleni). Utvrđuju se njegove sličnosti sa slavenskim »Zelenim« (Zeleni Juraj) na razini strukture te kulturno—historijskim postupkom traga za mogućim povijesnim vezama.

Na kraju, u rubrici »Ocjene i prikazi«, Damir *Zorić* piše o knjizi Zorice Rajković

»Znamenje smrti« (211–217), o knjizi Ante Kneževića »Filozofija i slavenski jezici« (219–221), te o časopisu »Vrela i prinosi« br. 17, 1987/88 (221–222). Jelka *Vince-Pallua* piše o knjizi Fulvia Tomizze »Quando dio usci di chiesa. Vita e fede in un borgo istriano del Cinquecento« (217–219).

Možemo zaključiti da je časopis »Studia ethnologica« već na samom početku opsegom i kvalitetom objavljenih radova opravdao svoje pokretanje. Osobito je značajna pokrenuta diskusija o pitanjima teorije i metodologije etnologije kao znanosti. Nadamo se da će diskusija biti prihvaćena i od strane drugih znanstvenika, historičara, arheologa, lingvisti i dr. i rezultirati približavanjem i boljom suradnjom svih ovih znanosti i etnologije.

Borislav Grgin

Dragutin Lerman: AFRIČKI DNEVNIK 1888–1896. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1989, str. 563, lit., ilustr., geograf. karte. Za tisak priredila, popratila uvodom i komentarima dr. Aleksandra—Sanja Lazarević

Požežanin Dragutin Lerman (1863–1918) prvi je hrvatski i jugoslavenski afrički putnik—istraživač, koji je kao član ekspedicije čuvenog britanskog istraživača Afrike Henry Morton Stanleya, boravio u području Konga s prekidima gotovo jednu deceniju. To je vrijeme kada započinje kolonizacija Konga koje, poslije Berlinske konferencije 1884/5. dobiva belgijski kralj Leopold II kao svoj osobni posjed. Tek 1908. godine Kongo će postati u cijelosti belgijska kolonija.

Naš Lerman je u službi belgijskog kralja vršio različite dužnosti, čak i dužnost guvernera Istočnog Konga, odnosno generalnog povjerenika ali za kratko vrije-

me, jer uslijed slabog zdravlja podnosi ostavku na sve svoje dužnosti i 20. lipnja 1896. napušta Afriku zauvijek i vraća se u domovinu.

Djelo Dragutina Lermana je veliko i trajno. Ono je dvojako. Na jednoj strani to je dragocjena donacija različitih primjera-ka tradicijske afričke kulture i umjetnosti tadašnjem Narodnom muzeju u Zagrebu, a danas u posjedu Etnografskog muzeja, čime je položio temelje izvanevropskoj etnologiji u nas. S druge strane pak njegov Dnevnik, koji se ovdje prikazuje, predstavlja izuzetno vrijedno putopisno literarno djelo iz afričkih prostora, jedinstveno u jugoslavenskoj putopisnoj literaturi. Dnevnik u rukopisu iznosi 2000 stranica u 9 putnih bilježnica pisanih olovkom. Dnevnik je pohranjen u Arhivu JAZU u Zagrebu, te je prvi put nakon 92 godine u cijelosti pripremljen za predstavljanje široj javnosti. Obzirom da je Dnevnik u potpunosti originalno djelo, nastalo u brojnim ekspedicijama u Kongu, ono ni do danas nije zastarjelo, jer su Lermanove opservacije na mnogobrojne pojave iz prirode i društva vrlo objektivno prikazane. U tom pogledu možemo ga usporediti i sa čuvenim istraživačima toga vremena (Livingstone, Cameron i dr.).

Propješačivši Kongo od sjevera do juga, od Atlantika do Velikih jezera na istoku, imao je prilike uočiti i zabilježiti u svojim bilježnicama mnogobrojne geografske, a posebno etnografske pojave. Osobito su dragocjeni etnološki podaci o pojedinim plemenima, njihovu načinu života, ishrani, različitim obredima, antropološkim osobinama domorodaca itd.

Lermanova humanost ogleda se kroz napise o arapskim trgovcima robljem s nastojanjem, da se eliminira njihova »ogavna trgovina u kojoj stradaju milijuni nevinih«. George Grenfell, misionar i istraživač, smatra Lermana najhumanijim službenikom Kongo države. Iako ophrvan bolešću, ipak, Lermanova radna energija i

odličan dar zapažanja, i nadalje ostaju glavni poticaji u stvaranju izuzetno vrijednih izvora etnološke znanosti. To se posebno odnosi na Osmu putnu bilježnicu, koja obuhvaća vrijeme od 16. travnja 1893. do 15. srpnja 1894. godine. U ovoj su bilježnici vrlo značajni zapisi o plemenima na području Kwanga, od kojih ističemo Bajake, poznato ratničko pleme, koje je stvorilo državu između rijeka Kwango i Kwilu, a koje se ističe svojim tajnim društvima i ceremonijama, posebno inicijacijskim, te Cokwe, borbena grupa u južnom Kongu, koja je nametnula svoju vlast drugim plemenima. Upravo iz spomenute dvije grupe Lerman je pribavio veliki broj predmeta za Narodni muzej u Zagrebu.

Osim što je savjesno obavljao svoj posao i svojim humanim stavom stekao povjerenje domorodaca, Lerman je, svladavši nekoliko jezika grupe Bantu, često intervenirao u sporovima koji su nastajali između pojedinih plemena. U svakom pogledu, možemo zaključiti, Lerman je bio izuzetna ličnost: neumorni istraživač Crne Afrike, kroničar svoga vremena u tuđini, veliki patriota i darovatelj značajnog fonda materijalne kulture Konga Narodnom muzeju svoje domovine.

Zahvaljujući velikoj upornosti i trudu dr. Aleksandre Lazarević, dugogodišnjeg voditelja i stručnog kreatora izvanevropskog odjela Etnografskog muzeja u Zagrebu, sreden je u potpunosti rukopis Dnevnika, koji sadržava: 1. Uvod, 2. Komentar sa težištem na Lermanovoj ličnosti i relevantnosti zapisa sa stajališta etnologije, kulturne antropologije, afrikanistike i putopisne književnosti; 3. Integralni dnevnik; 4. Dokumentarne fotografije snimljene in situ; 5. Izbor fotografija iz Lermanove donacije u posjedu Etnografskog muzeja u Zagrebu; 6. Geografska karta; 7. Bibliografija; 8. Sažetak na engleskom jeziku; 9. Index nominus, index locorum, index rerum.

Dr. Aleksandra Lazarević je terminologiju Dnevnika uskladila prema suvremenoj nomenklaturi, a također je intervenirala kod arhaizama koje je prilagodila suvremenom jeziku. Ovako sreden Lermannov dnevnik će obogatiti našu putopisnu literaturu, ali i više od toga, jer je Lermannovo djelovanje u Africi bilo vezano za međunarodnu Stanleyevu Kongo-ekspediciju. Ovo će djelo dobro doći stručnjacima iz afrikanistike, etnologije, kulturalologije, povjesničarima, povjesničarima kulture, geografima, prirodnjacima i dr. Ono posjeduje sve značajke izvorne znanstvene dokumentacije popraćene suvremenom znanstvenom aparaturom: komentarima, referencama, prijevodima, pogovorima, indeksima. Kao takvo, ono može poslužiti spomenutim znanstvenim disciplinama kao priručnik od posebne važnosti.

Dnevnik Dragutina Lermanna objelodanjen je upravo na 125. godišnjicu rođenja našeg najvećeg istraživača Afrike, zahvaljujući znanstvenoj obradi dr. Aleksandre Sanje Lazarević, etnologa i stručnjaka za izvanevropske tradicijske kulture Etnografskog muzeja u Zagrebu.

Zorica Šimunović-Petrić

Josip Stipan Relkovich: KUCHNIK, U Osiku, 1796, U Privlaku, 1989, Izdavač: Kulturno informativni centar »Privlačica« Privlaka, Izdavačka djelatnost Vinkovci, 445 str. + 17 str. pogovora

Krajem prošle godine promoviran je pretisak knjige »Kučnik« Josipa Stjepana Reljkovića. Prvo izdanje ove knjige izdano je 1796. godine u Osijeku, a tiskano je u poznatoj Divaltovoj tiskari.

Josip Stjepan je sin Matije Antuna Reljkovića, pisca Satira iliti Divljeg čovjeka. Vrlo zanimljiv i informativan pogovor

posvećen životu i radu pisca, povijesnom kontekstu i umjetničkom karakteru ovog djela, napisao je dr. Josip Bratulić.

Josip Stjepan Reljković je rođen 14. ožujka 1754. godine u Zadubravlju kod Slavenskog Broda. Isusovačku gimnaziju je polazio u Slavonskoj Požegi, a studij bogoslovije završio je u Zagrebu. Župnikovao je u Duboviku, Ivankovu i Vinkovcima, gdje je i umro 1801. godine. Uz župničke poslove, bavio se prevodenjem i pisanjem katekizama, njemačko-latinsko-hrvatskoga rječnika koji je ostao nedovršen, a bio je i profesor na vinkovačkoj gimnaziji. Od šest poznatih djela Reljkovića, sina, najpoznatiji je »Kučnik«.

»Kučnik« je knjiga svjetovnog sadržaja, pisana u desetercu da bi bila bliža čitaocu, seljaku, kojem je i bila namijenjena. Knjiga je sastavljena po uzoru na ostale popularne knjige toga vremena, napose njemačke kalendare. Imala je zadatak da uputi dobre gazde, »kućnike«, što se od poslova obavlja u koje vrijeme godine i na koji način. To je riznica savjeta seljaku o zdravlju i higijeni, moralnih pouka pa čak i opisa horoskopskih znakova. Uz opise svakodnevnih seljačkih poslova, muških i ženskih, »u polju, u brdu (vinogradu), u bašči, oko marve i živadi, oko kuće i u kući«, knjiga sadrži i naputke o uzgoju dudovog svilca, pčelarstvu i voćarstvu. Većinu je podataka Reljković preuzeo iz stručnih knjiga svog vremena, ali je isto tako najveći dio savjeta i opisa poslova zapisao prema vlastitim opažanjima i iskustvu.

Ovim kratkim prikazom htjeli smo tek skrenuti pažnju etnologa na ovo vrijedno izdanje puno podataka važnih za proučavanje svakodnevnog života slavenskog seljaka i gospodarstva 18. stoljeća. Poželimo da se s pretiskom »Kučnika« dogodi ono što se dogodilo prvom izdanju, neka bude čitano.

Tihana Petrović

Fransis Kont: SLOVENI — Nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI — XIII vek), tom I-II, strana 685, Beograd, 1989.

Ovo dvotomno djelo šefa katedre za rusku civilizaciju na Sorboni, Fransisa Konta, koje je beogradski izdavač »Filip Višnjić« tiskao u biblioteci »Retrospektive«, prvi je njegov prijevod na neki od slavenskih jezika. U predgovoru autor kaže za prvi tom da je posvećen nastanku i pokušaju sagledavanja slavenskog svijeta sa svrhom prezentacije »slavenske ideje« kroz historijsku perspektivu, dok su u drugom tomu proučavani mentaliteti i njihovo nastajanje u kontekstu ruralnih kultura. Treći tom autor najavljuje kao djelo kojim želi zaokružiti pogled na kulture istoka i zapada kroz antropološku analizu odnosa Slavena i »ostale Evrope«. Polazeći od činjenice koju je sam Kont našao za potrebno spomenuti, da antropologija primijenjena na suvremeni svijet postaje politička, treba se složiti s njim što se u završnim poglavljima oba tome ne zadržava na 13. stoljeću kao vremenskom međašu koji mu određuje podnaslov, već razmatra temu slavenskih porodičnih i društvenih zajednica, odnosno, razvoj slavenske ideje do autoritarnog panslavizma, čime prodire u 20. stoljeće. Time tekst, iako je na francuskom izašao 1986. godine, čini aktualnim i tako potrebnim danas kada u svijetlu suvremenih socijalnih i političkih gibanja u svijetu raste interes za slavenske narode, porijeklo i kronologiju suštine konflikata koji upravo potresaju Evropu.

Oba toma podijeljena su na po četiri knjige: a) Slovenski prostor, b) Nasleđe slovenskih praksičanskih civilizacija, c) Žene u slovenskom svetu, d) Slovenske porodične i društvene zajednice, e) Vektori uticaja, f) Sloveni između Bizanta i Rima, g) Bizantska baština, h) Od slovenske ideje do autoritarnog panslavizma.

Svaka je knjiga podijeljena još na poglavlja i sadrži građu široke interdisciplinarne provenijencije, a uz to i dobro odabrane literarne ilustracije.

U tretiranju pojedinih tematskih cjelina, osjeća se stanovita disproporcija, koja djelomično proizlazi iz činjenice da je autor prvenstveno stručnjak za Istočne Slavena. Za domaćeg stručnjaka ovo je najuočljivije u slučajevima kada se razmatra tematika Južnih Slavena, pri čemu treba imati na umu nedostatak prije svega relevantne etnološke građe o Južnim Slavenima u srednjevjekovnim putopisima i kronikama. Tim više se u bibliografskom popisu osjeća nedostatak imena nekih autora (npr. M. Gavazzi, H. Vakarelski, T. Dorđević, V. Čajkanović, J. Erdeljanović, M. Filipović, Š. Kulišić...), kao i naslovi periodike (npr. Slovenski etnograf — Etnolog, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Srpski etnografski zbornik), bez čega ne bi trebalo pisati zaokruženi prikaz kulture Balkana i Južnih Slavena.

Na kraju se o knjizi može reći, da domaćem stručnjaku neće biti od velike pomoći za spomenuto područje, ali će biti veoma dobar priručnik za ostala, naročito za područje Istočnih Slavena. Posebna mu je vrijednost u tome što sagledava i definiše položaj slavenske kulture i njezin doprinos u širem kontekstu odnosa prema ostalim velikim evropskim kulturama. Pisanu s tim ciljem njezin znanstveni nivo knjigu čini nezaobilaznom za svakog stručnjaka kada se bavi slavenskom i evropskom kulturom.

Ivan Šestan

Aleksandra Muraj: ŽIVIM ZNAČI STANUJEM: Etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama. Hrvatsko etnološko društvo, Zavod za istraživanje folkloru, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete u Ljubljani, Zagreb 1989, 214., lit., 9 tabli, Summary, Zusammenfassung.

Kultura stanovanja u selu Sošice i praćenje razvoja tog sela, obrađena je s različitih aspekata u studiji Aleksandre Muraj pod naslovom: »Živim znači stanujem«. Na početku knjige autorica objašnjava pojam »kulture stanovanja«, tj. što je sve u njemu obuhvaćeno, te o dosadašnjim različitim teorijskim orijentacijama u pristupu proučavanja kulture od cjeline, pa prema tome i o različitim pristupima jednom kulturnom segmentu, koji obuhvaća stanovanje.

Donedavna je primarni interes bio usmjeren ka izučavanju kulturnih elemenata unutar kulturne cjeline, te je iz takvog usmjerenja proizašao i pristup tematici stanovanja, koju se tretiralo kao dio tzv. materijalne kulture: vanjski oblik nastambe i njena unutrašnja oprema. Usporedivanjem podudarnosti tih oblika u širem geografskom prostoru, nastojalo se ustanoviti srodnost i porijeklo, kako bi se mogao spoznati razvoj oblikovanja i, konačno, spoznavanjem »praoblika« riješiti pitanje postanja. Pritom se stambenom uređenju pristupalo na statičan način, kao da je unutar nekog vremenskog razdoblja, u svim prilikama bilo stalno i nepromjenljivo. Također se nije vodilo previše računa o različitom društvenom položaju stanara, koji su u tim nastambama živjeli.

U suvremenoj teorijskoj orijentaciji kut motrenja je pomaknut s kulturnih elemenata na njihove nositelje. U istraživanjima takvog usmjerenja pokazalo se neprikladnim podjela na materijalni, socijalni i duhovni dio kulture. Također se pokazalo, da pojave koje se željelo istraživati, zadiru istodobno u svako od ta tri područja. Kao

posljedica takvog nastojanja stvorene su i njihove sintagme: kultura odijevanja, kultura rada, kultura stanovanja. U jugoslavenskoj etnološkoj literaturi javlja se pojam »kultura stanovanja« od šezdesetih i sedamdesetih godina ovoga stoljeća u radovima slovenskih etnologa, da bi u osamdesetim godinama bili objavljivani i radovi koji se bave pojedinim aspektima kulture stanovanja. Autorica se kritički osvrće i na pisce drugih profesija (književnici, putopisci i dr.) u čijim djelima su obuhvaćeni opisi narodnog stanovanja. Posebni interes pak pokazuje za teorijske koncepcije u etnologiji s kraja prošloga i početka 20. stoljeća, vezanih uz ime Antuna Radića, kada etnologija u nas poprima obilježja znanstvene discipline.

Daljnji zamah i novu dimenziju hrvatska etnologija doživljava pojavom Milovana Gavazzija, predstavnika kulturno-historijske škole, te radovima njegovih učenika.

U metodici istraživanja kulture stanovanja autorica ide od osnovnog polazišta da je u središtu njena interesa čovjek, uključujući se time u suvremene tokove opće znanstvene misli. Za etnološko istraživanje odabrala je deskriptivnu metodu, tj. opažanja, promatranja i opisivanja nekih pojava u njihovoj sredini. Veći dio zadatka sastojao se je od neformalnog razgovora s ispitanicima, kao i prethodno pripremljenog kvestionara, te metode sa sudjelovanjem, tj. autoričina življenja među svojim ispitanicima i aktivnog sudjelovanja u njihovoj svakodnevnici. Rezultati dobiveni s pomenutim metodama omogućili su joj zatim primjenu analitičkog i komparativnog pristupa u daljnjem radu. Kako se spoznaje opažanjem i ispitivanjem na terenu odnose pretežno na sadašnju egzistenciju istraživačkog predmeta, otvara se pitanje potrebe interdisciplinarnog pristupa radu, tj. za suradnjom između etnologa i arhitekta, povjesničara umjetnosti, prostornog planera, kao i ekologu.

U provedbi istraživanja korištena je, kako vidimo u dodatku knjige, opširna terenska upitnica u kojoj je A. Muraj obuhvatila sva relevantna pitanja — od osobnih podataka stanara, izvora njihove egzistencije, socijalno-ekonomskog položaja, uređenja pojedinačnih prostorija u kući, ponašanja u stanu (u svakodnevnom životu i u posebnim prilikama), o stambenoj estetici i odnosu prema uvjetima stanovanja. Uz sve dobivene podatke korišteni su i drugi izvori kao što su katastarske mape i zemljišne knjige, etnografska literatura i rukopisna građa, statistički podaci i popisi stanovništva, te najrazličitija druga vrela, kao što su putopisi, izvještaji, memoarska literatura i regionalne novine.

Pri analizi kulture stanovanja u Sošićama, autorica polazi od prostorne i povijesne koordinate sela, o prirodnom položaju na Žumberačkoj gori koja predstavlja sponu između predalpskog, dinarskog i panonskog svijeta, kao i društveno-povijesnih procesa u žumberačkom prostoru. Ona također prati povijest sela od najstarijih arheoloških podataka do naših dana, te strukturu i razvoj naselja, oblika stambenih zgrada, unutrašnjeg uređenja kao i obrasce ponašanja s obzirom na pojedine prostorije u kući. Kuća je također centar obiteljskog i društvenog života porodice od rođenja pa do smrti uz sve popratne životne događaje poput svadbe i godišnjih običaja, a također i mjesto svakodnevnog dje-latnosti.

Poglavlje o stambenoj estetici kazuje nam o načinu ukrašavanja obitavališnog prostora na odabranim primjercima, koji pokazuju estetsku razinu njihovih vlasnika, ali također i izraz nasljeđa prošlih naraštaja. Zanimljive su i predodžbe o stambenoj i životnoj sredini Sošićana, te kako stanovnici vrednuju svoje naselje u cjelini. Ispitujući stambene predodžbe djece pokazalo se da osjećaju sustav ekonomskih vrednota svoje sredine i da imaju

istančan smisao za prepoznavanje socijalnog vrednovanja u njoj.

Na kraju opširne studije o kulturi stanovanja Sošićana pokazalo se da je ona u okviru tako zadanog pojmovnog određenja prepletena i povezana s mnogim aspektima čovjekovog življenja i da proučavanje tog kompleksa fenomena pridonosi spoznavanju određenog načina življenja i razumijevanja kulturnih očitovanja koja iz njega izvire.

Zorica Šimunović-Petrić

Vesna Čulinović-Konstantinović: *AŽ-DAJKINJA IZ MANITE DRAGE*, Običaji, vjerovanja, magija, liječenje. Sveučilišna naklada 9., Logos, Split 1989, 212 str, lit., ilustr., 26 tabli, Summary.

U fokusu autoričina interesa su tradicijska vjerovanja i manifestacije tog sadržaja, koje je uočila kroz istraživanja u ponašanjima stanovništva različitih sredina u svakodnevnom životu. Analizom tog sadržaja pokušala je zahvatiti do dostupne prošlosti, ponajprije kod Hrvata i Srba u Hrvatskoj, tradicijska vjerovanja i usporediti, ukoliko je to moguće s istovrsnim sadržajima u drugim dijelovima Jugoslavije.

Rad je započet s interdisciplinarnim izučavanjem religioznog ponašanja stanovnika zagrebačke šire regije (Hrv. zagorje, Turopolje, okolica Jastrebarskog i Samobora). Ispitivanja su počela 1972. godine metodom ankete, tj. etnološke upitnice sastavljene posebno za tu priliku. Kroz osam godina ispitivanja prikupljen je bogat materijal, koji je dopunjen i dodatnim autoričnim terenskim istraživanjima. Osim zagrebačke regije, istraživanjem je obuhvaćeno i dalmatinsko zaleđe Splita, kao i sam grad Split. Osim terenskog materijala odn. prikupljene građe koriste-

ni su i arhivski dokumenti, stručna literatura i relevantne informacije iz tiska. Analiza je obavljena prema etnološkim principima u svrhu provjere dviju hipoteza: — da je kvantiteta održavanja arhaičnih obreda, očuvanost praznovjerja i magijskih radnji u obrnutom razmjeru s religioznošću; — da je održavanje predkršćanskih vjerskih sadržaja odraz očuvanosti tradicijskog mentaliteta i kulture, na temelju koje je i višestoljetni utjecaj religijskih naučavanja prihvaćen u obliku običaja, kao rezultat kontaminacije arhaičnih i kršćanskih vjerovanja.

Predkršćanski sadržaji obuhvaćaju golemi kompleks narodnog vjerovanja, a proizlaze iz potrebe za razumijevanjem neobjašnjivih zbivanja u prirodi i samom čovjeku. Da bi ovladao prirodnim silama, čovjek je posizao za magijom, a izvođenje magijske prakse u primjeni je još do naših dana. Ta se praksa očituje na primjer u liječenju bolesnika bajanjem, biljnim napticima i različitim biljnim oblozima. Opasnosti zdravlju vrebaju čovjeka cijeli život. Zbog toga je sistem obrane oduvijek bio sastavni dio borbe za opstanak. U tu svrhu služe različite hamajlije kao elementi apotropejske magije. Druga skupina predmeta su votivni darovi koji su se prilagali na crkvena svetišta za ozdravljenje pojedinih dijelova tijela ili za domaće životinje.

Posebno poglavlje sadrži vjerovanja u natprirodna bića, koja su prema istraživanjima autorice cjelovitije sačuvana u predaji dinarsko-primorskih predjela, iako se i tu već zaboravljaju ili poistovjećuju neki likovi. Taj zaključak potkrijepljen je brojnim pričama i legendama sa spomenutog područja. Stari, arhaični kultovi, predkršćanska i kršćanska vjerovanja stoljećima su se stapali i oblikovali u tradicijske obrede i običaje. Izvode se u najvažnijem vegetativnom razdoblju godine ili na određene blagdane, kojima se slave pojedini zaštitnici zemljoradnje ili stočarstva.

Prikupljeni etnološki materijal ukazuje na kontaminaciju svih elemenata magijskog, pretkršćanskog i religioznog u tradicijskoj kulturi ruralnog stanovništva zagrebačke i splitske regije, koje je sačuvalo značajan fond starih vjerovanja i obrednih ponašanja. U novije vrijeme pak, gube se mnogi arhaični elementi, transformacije zahvataju sve pore narodnih običaja i života uopće, te se reduciraju ili u potpunosti gube pojedine manifestacije sadržane u tradicijskom vjerovanju i ponašanju.

Zorica Šimunović-Petrić

Ivan Mimica: ŽIVOT I EPSKI SVIJET GUSLARA BOŽE DOMNJAKA, Logos, Split 1988, 332 str.

Knjigu »Život i epski svijet guslara Bože Domnjaka« autor dr. Ivan Mimica, iza Predgovora tematski je podijelio u tri odjeljka: I. Povijesne, društvene i kulturne prilike u Cetini (11–24 str.), II. Bogatstvo usmenog stvaralaštva Cetinske krajine, u kojemu je obuhvaćena lirska i epska poezija, pripovijetke i legende s predajama (25–60 str.), te III. Čovjek i guslar–stvaralac Božo Domnjak. U tom poglavlju autor govori o lončarstvu kao glavnom zanimanju guslara Bože, o njegovu pjevačkom i guslarskom umijeću, poznavanju i pamćenju narodnih pjesama, te motivima i likovima u njegovim pjesmama. Obrazlaže kulturno–povijesni i etički profil Domnjakove poezije i drugih vrsta njegova usmenog stvaralaštva, analizira mjesto Domnjaka u našoj usmenoj književnosti i govori o Stjepanu Grčiću, zapisivaču i izdavaču Domnjakovih pjesama (61–307). Knjiga je kompletirana sažetkom na engleskom jeziku, indeksom pjesama, literaturom i izvorima, a u prilogu su crtež guslara i dvije karte. Bilješke su zasebno uz svako poglavlje knjige. U ukupno 282 bilješke Mimica

daje potrebna opširnija obrazloženja, a podaci o literaturi i izvorima svrstani su prema kategorijama; knjige (101) i studije, članci i osvrti (112), što ukupno sadrži 213 bibliografskih jedinica. Knjiga Ivana Mimice objelodanjena je kao 11. svezak »Logosove sveučilišne naklade« i prva je te vrste u nas. Iako su znanstvena proučavanja usmene književnosti već stavila u kategoriju preživljenosti mišljenje, da je ona djelo kolektivnog stvaralaštva »naroda«, dr. Mimica je prvi ovom monografijom dokumentirano obradio jednoga iz plejade naših stvaralaca iz seoskih sredina tradicijske kulture, što su između ostaloga i recenzenti istaknuli. U svom predgovoru autor se i sam kritički osvrnuo na činjenicu zapostavljanja stvaralaca epske poezije, tzv. jezičnog i stilističkog »popravljanja«, selekcije tih pjesama prema ličnim kriterijima ne samo zapisivača već i urednika, pri čemu su »nepodobne« pjesme stavljene van upotrebe. Da bi kompletno znanstveno obradio epskog pjesnika, pjevača i guslara Božu Domnjaka, Mimica je u adekvatnom kontekstu (III–8a–d) analizirao i odnos Stjepana Grčića zapisivača i prvog izdavača Domnjakova stvaralaštva. Shvaćajući značaj Domnjakovih ostvarenja, vrijednost pronalaska njegovih neobjavljenih opusa, Mimica je pošao jedinim ispravnim znanstvenim pristupom, da uz svestranu analizu Domnjakova djela i obrazloženja motiva, dade i analizu kulturno-povijesne situacije.

Na osnovnoj literaturi bazirao je Mimica I. glavu — Povijesne, društvene i kulturne prilike u Cetini, sažeto, razumljivo i čitko dajući regionalno određenje Domnjakova rodnog kraja, i to od prethistorijskih i povijesne procese do naših dana, strukturu i mijene stanovništva (11–24). U II. glavi (1. Lirska poezija) autor koncizno, od Fortisa, Lovrića, Vuka i Kuhča do najsuvremenijih istraživača, u objavljenim djelima utvrđuje lirske i epske (2. Epska poezija) pjesme, determinira narodne i

one čiji izvor je u pisanoj književnosti, autohtone likove i zbivanja, kao i sve zapisivače do danas i rukopisne zbirke s pjesmama iz ovoga kraja, što čini posebnu vrijednost rada. Utvrđivanje autohtonih motiva i paralela, guslarenja i uvjeta za razvoj epske pjesme u Dalmatinskoj zagori, obnavljanje epike za NOB–a, analiza kvalitete, kao i po istom principu analiza pripovijednih sadržaja (3. Pripovijetke, 4. Legende i predaje) među kojima su značajna razna pretkršćanska vjerovanja, i povijesne predaje, te analiza tradicijskih sadržaja u djelima književnika, dokaz je širine autorova znanja i pogleda.

Glava III — Čovjek i guslar—stvaralac Božo Domnjak, temeljni je sadržaj knjige. Svako od poglavlja koncizno je obrađeno, popraćeno neophodnim kraćim primjerima i svestrano analizirano po odjeljcima. Tako 1. poglavlje (B. D. Bojan — lončar i guslar iz Potravlja) počima geografskim određenjem, društvenim, povijesnim, ekonomskim specifičnostima, te tradicijskim (migracije, zanati) karakteristikama (a. Potravlje). »Životopis Bože Domnjaka Tedijina« (b.) dan je u kontekstu općih zbivanja u svijetu (romantizam, prve zbirke epike — Tommaseo, Vuk, epski pjevači Višnjčić i dr.) od vremena njegova rođenja 1844. g. do smrti 1937. g., ali i u svjetlu društvene i obiteljske povezanosti. Utvrđujući činjenice njegova ličnog života, Mimica analizira — kroz lončarski zanat kojim se izdržavao, i njegov interes, intelekt i društveni ugled. Prema postojećim zapisima i vlastitom terenskom istraživanju Mimica rekonstruira njegova kretanja po dinarskim i primorskim prostorima radi prodaje svojih proizvoda (zemljanih lonaca i gusala) i društvene kontakte (c. Putovanja i susreti), te sjećanja na Domnjaka (d.). Autor je zasebno analizirao pjevačko i guslarsko umijeće Domnjaka (III/2) utvrđujući njegovu izuzetnost. Primjerima je potkrijepio specifičnosti njegovih stihova, kao i široki opus njegova

pjevačkog repertoara, njegove najdraže junake, poznavanje povijesnih situacija, ali i njegovo anahronično smještanje likova u vremenski kasnija zbivanja (III. 3). U posebnom su poglavlju analizirane teme, motivi, likovi o kojima je pjevao i prostor zbivanja (III. 4. a-c). Kao podlogu za bogatstvo ne samo Domnjakova epskog stvaralaštva Mimica smatra specifičnost krajiškog ratovanja i hajdukovanja u prethodnim povijesnim vremenima. Motivi iz svakodnevnog života u specifičnim ratnim uvjetima, i junaci njegovih pjesama idu u sklop općeg dinarskog epskog repertoara kršćanskog stanovništva, pa je u skladu s tim i širina geografskog prostora koji zahvaćaju njegove pjesme. Utvrđujući to Mimica analizira povijesne ličnosti i činjenice, Bojanovo formiranje »nove epske stvarnosti« i težnju za boljim utiskom na slušaoce radi čega prigodno daje stvarne opise zbivanja (svadbe, otmice) i detalje (nošnje i sl), morala, statusa žene, junaštva i dr. Autor na brojnim primjerima analizira značajke Domnjakova stila, stiha i ritma, te uz jezične osobitosti, umjetničku vrijednost njegovih tekstova (III. 6.) koju smješta uz najbolja epska ostvarenja uopće. Pripovjedni sadržaji ovoga guslara, tek djelomično sačuvani, po Mimici, imaju autentične stilske karakteristike starije usmene predaje Zagore o ličnostima, događajima i porodicama Cetine, Kotara i dr. krajeva. Značaju Grčićeva zapisivanja Domnjakovih pjesama i pričanja (III. 8.) Mimica pridaje posebnu važnost, jer bez njegovih zapisa, povijesnih komentara i tumačenja sadržaja, poštivanje autentičnog stiha kazivača, kontinuiranog četirigodišnjeg zapisivanja bilo bi izgubljeno Domnjakovo epsko blago. Analizirajući Grčićeve stavove, Mimica zaključuje o najvećoj vrijednosti zapisa tih usmenih kazivanja Domnjaka. U zaključnom poglavlju (III. 9) Mimica utvrđuje izuzetno mjesto Bože Domnjaka u našoj usmenoj književnosti, povezujući njegov bogati repertoar

sa snažnim zamahom epike u životu sred-njedalmatinske Zagore polovinom 19. stoljeća. Konstataciju da je Domnjak »bio značajna i izuzetna pojava među narodnim stvaraocima«, temelji na prethodnim analizama njegova bogatog i raznovrsnog repertoara, njegovu ugledu i poslije smrti, njegovoj svestranosti (balade, romance, lirske i epske pj., pripovijetke, bajke, vlastitom stvaranju), uključujući pjevanje i sviranje uz gusle. Na temelju detaljne analize stručne literature i kvalitativne ocjene drugih pjevača iz tih vremena, Mimica uspoređuje njegove karakteristike s Vukovim pjevačim Višnjicom i Milijom, Matičinim Mehmedom Kolakovićem, Salikom Vojnikovićem i drugima.

Knjiga »ŽIVOT I EPSKI SVIJET GUSLARA BOŽE DOMNJAKA« dr. Ivana Mimice originalno je, dosad u nas jedinstveno, znanstveno djelo, rađeno najsuremenijim znanstvenim metodama — sveobuhvatnom analizom usmenog stvaralaštva epskog pjesnika Bože Domnjaka Bojana iz Potrvlja u zaleđu Splita, korištenjem opsežne i najznačajnije stručne literature i vlastitih terenskih saznanja, te rukopisnih zbirki u arhivima Jugoslaven-ske akademije, Zavoda za istraživanje folklor (Zagreb), Zemaljskog muzeja B. i H. (Sarajevo) i mnogih lokalnih arhivskih zbirki od kojih je najvažniji Samostanski arhiv u Sinju. Zasluga je autora što je obradio kompletan dosad nepoznat Domnjakov opus, te u analizi komparirao sveobuhvatno s inačicama u drugim rukopisnim zbirkama i literaturi od Erlangenskog rukopisa, Kačića, Hermana, Vuka i drugih. Utvrdio je specifičnosti Domnjaka naprama drugim pjevačim (tendencije skraćivanja inače opširnih epskih opisa, opjevavanje suvremenih zbivanja i dr.), istražio detaljno njegovu ličnost i život, koliko je do sada to bilo moguće. Time je ne samo dokazao individualno stvaralaštvo u epici, već i dokumentirao i valorizirao jednog od najznačajnijih epskih stva-

raoca iz dinarskog zaleđa Dalmacije među dosad malo poznatim i anonimnim ep-skim pjesnicima toga područja. Kritički znanstveni pristup autora rezultirao je objektivnom valorizacijom bez glorifikacije autora i njegova stvaralaštva, omogućujući tako njegov smještaj u red značajnih stvaralaca hrvatske i jugoslavenske tradicijske kulture.

Vesna Čulinović-Konstantinović

Nada Gjetvaj, ETNOGRAFSKI MUZEJ U ZAGREBU — u povodu 70. obljetnice. Etnološka istraživanja 5 — Ethnological Researches 5, Etnografski muzej u Zagrebu, Zagreb 1989, 143 str., lit., ilustr. 65 tabli, Summary.

Inicijativá za osnivanje Etnografskog muzeja u Zagrebu bilo je još početkom ovoga stoljeća, ali tek završetkom prvog svjetskog rata — propašću Austrougarske monarhije, ostvaruju se želje hrvatskih rodoljuba. Banskom naredbom od 22. listopada 1919. godine osniva se Etnografski muzej kao zasebni odjel Hrvatskog narodnog muzeja. Početni fond Muzeja je bila privatna zbirka Salamona Bergera, veletrgovca iz Zagreba koja, pripojena Narodnom muzeju 1919. godine, postaje osnova za samostalni »Etnografski odio Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu«. I nakon osnutka ove ustanove Salamon Berger kao njen prvi ravnatelj posvećuje svu svoju brigu daljem povećavanju muzejskog fundusa ali, zbog minimalnih državnih dotacija, osniva posebni »Pripomoćni fond« u svrhu otkupa etnografske građe. Potrebno je naglasiti, da je uz Bergerovu zbirku u fond Muzeja još ranije pristiglo i drugih donacija uglednih pojedinaca, kao što su npr.: Srećko Lay, Ferdo Hefe, Levin Horvat, Milko Cepelić, Franjo Kuhać i dr., a posebno mjesto pripada dona-

torima etnografskih predmeta sakupljenih na drugim kontinentima. Dragutin Lerman, još u drugoj polovici 19. stoljeća, šalje iz Konga predmete, koji kao cjelina imaju veliku znanstvenu i estetsku vrijednost. Zbirka predmeta iz Etiopije i južne Amerike s prijelaza 19. u 20. stoljeće dar je hrvatskih istraživača Mirka i Steve Seljana. Uz te dvije velike zbirke postoji i znatan broj predmeta naših ljudi koji su se stjecajem okolnosti nalazili u svijetu poput čuvene pjevačice Milke Trnine i drugih pojedinaca.

Konceptija rada i organizacija poslova u Etnografskom muzeju doživjela je kroz proteklih sedamdeset godina nekoliko različitih etapa, slijedeći osnovni zadatak — prikupljanje etnografske građe, u prvom redu s područja Hrvatske, a zatim iz drugih dijelova Jugoslavije, te izvan naše zemlje, nadalje stručna obrada prikupljene građe, čuvanje i prezentiranje kroz stalni postav ili povremene izložbe. Autorica je izvršila periodizaciju koncepcije rada i poslovanja Muzeja prema uvjetima i specifičnostima uprave pojedinih direktora. U novom poglavlju: »Konceptija stalnih muzejskih postava« N. Gjetvaj detaljno opisuje stalni etnografski postav od 1922. do 1935. godine prema publiciranom vodiču dr. Mirka Kus Nikolajeva: *Šetnja kroz Etnografski muzej iz 1927. godine*. Zatim slijedi period od 1935. do 1942. godine kada je prvi postav Muzeja nešto nadopunjen i izmijenjen prema koncepciji direktora Muzeja Ive Franića. Poslije drugog svjetskog rata dolazi do znatnije izmjenke koncepcije stalnog muzejskog postava koju je realizirala prof. Marijana Gušić sa svojim suradnicima. Za razliku od ranijih postava, prenatrpanih obiljem eksponata, vrlo često prikazom istovrsnih predmeta, novi postav se temeljio na principima tadašnje muzeologije, a građa je metodološki izložena po etnografskim zonama (panonska, dinarska i jadranska) unutar kojih su obrađene pojedine teme. Ovak

period traje od 1946. do 1968. godine. Nakon tog perioda u Muzeju se pristupa adaptaciji i preuređenju svih postojećih prostora, vrše se nadogradnje, povećava izložbeni prostor, kao i radne prostorije stručnog i administrativnog osoblja, da bi se 1972. godine svečano otvorio renovirani Muzej s novom postavom, koju je konceptijski uobličila i sa suradnicima realizirala dr. Jelka Radauš-Ribarić. Taj period je autorica označila kao razdoblje između 1972-1990, jer je i do današnjih dana stalni postav Muzeja iz 1972. godine ostao nepromijenjen.

Potrebno je istaknuti, da je autorica pored detaljnih opisa stalnih postava iz svih perioda u povijesti Muzeja priložila i brojne tlocrte izložbenih prostorija s rasporedom vitrina u prostoru, kao i opći osvrt na koncepcije stalnih muzejskih postava.

Slijedeće poglavlje odnosi se na »Organizaciju rada u Muzeju« kroz protekle periode, a zatim i poglavlje o »Terensko-istraživačkom radu« u svrhu opisa i otkupa etnografske građe. Prikupljena stručna građa, kao i muzeološki obrađeni predmeti čine bogati fond dokumentacije, koji je posebno obrađen u poglavlju »Dokumentacija Muzeja«. Tu je osim spomenutoga zastupljena i fototeka te ilustrativni materijal, kao i stručni arhiv Muzeja.

U poglavlju »Biblioteka« dat je pregled svih značajnijih publikacija s kojima Biblioteka Muzeja raspolaže, kao i djela koja predstavljaju veliku bibliotečnu i etnološku vrijednost. Tu se mogu naći, da spomenemo samo: Albert Fortis, *Viaggio in Dalmazia* (Venezia 1774), F. Carrarà, *La Dalmazia descritta* (Zara 1846) i dr. U Biblioteci se nalazi i hemeroteka s velikim brojem priloga koji se odnose na Muzej.

»Preparatorsko-konzervatorska« služba obrađena je u posebnom poglavlju. Iz navedenih podataka o historijatu te službe se vidi, da je ona znatno poboljšana u vremenu od adaptacije Muzeja pa do da-

našnjih dana. Naročito se to odnosi na tekstilnu preparatorsku radionicu, koja je svojim radom i umješnošću dosegla visoku razinu.

U poglavlju »Stručno znanstvena djelatnost« autorica daje pregled doprinosa Etnografskog muzeja hrvatskoj etnološkoj znanosti navodeći pritom doktorske i magistarske radove muzejskih stručnjaka, a zatim iznosi detaljne popise stručnih radova i članaka koji su nastali na osnovi građe iz fundusa Muzeja ili koji govore o djelatnosti samoga Muzeja. Osim toga dat je i popis svih publikacija koje je Muzej objavio u periodu od 1925. do 1990. godine. Ovdje ćemo istaknuti samo periodiku: *Etnološka biblioteka*, 1-21, (1926-1934); *Etnografska istraživanja i građa*, I-IV (1934, 1940, 1941, 1942); *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu*, I-IV (1934-1938); *Etnološka istraživanja*, 1-5 (1981-1989).

»Povremene izložbe« predstavljaju zasebno poglavlje godišnjaka. Autorica nam predstavlja jedan od vidova muzeološke djelatnosti koji ima veliko stručno, kulturno i obrazovno značenje. Kroz povremene izložbe, bilo da su postavljene u samom Muzeju ili izvan njega, u drugim zemljama i gotovo na svim kontinentima, predstavljeno je svo bogatstvo nacionalnog fonda Muzeja; a također i uzvratne izložbe koje su predstavljene zagrebačkoj publici. U vremenu od osnutka Muzeja do danas, postavljeno je nekoliko stotina povremenih izložbi u Muzeju ili izvan njega.

Posebno poglavlje o radu Muzeja vezano je za »Pedagoško-andragošku i propagandnu službu« koja je povezana sa školama svih profila, školskim centrima i dječjim vrtićima radi populariziranja Muzeja i predstavljanja naše kulturne baštine. Andragoški rad Muzeja se očituje u suradnji s centrima za kulturu, radnim kolektivima i dr. putem predavanja, seminara i manjih edukativnih izložbi.

Završavajući ovaj kratki prikaz 70-godišnjeg djelovanja Etnografskog muzeja u Zagrebu, neka nam posluže kao zaključak riječi autorice: »Svojim radom Muzej se uključio u red onih kulturnih institucija koje sudjeluju u sveukupnom obrazovanju

i kulturi šire društvene zajednice i na taj način predstavlja ustanovu od posebnog društvenog interesa«.

Zorica Šimunović-Petrić

In memoriam

LIBUŠE KAŠPAR (1946-1989)

U Karlovcu je 25. rujna 1989. godine umrla prof. *Libuše Kašpar*, hrvatski etnolog i muzealac. Otišla je u naponu stvaralačke snage, kada je najplodnije stvarala, a svojim bližnjima bila najpotrebnija.

Rođena je u Zagrebu 28. travnja 1946. osnovno i gimnazijsko obrazovanje stekla je u Karlovcu, a 1975. diplomirala je etnologiju i češki jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (gdje je pred preranu smrt dovršavala i magisterij). Radila je u Gradskom muzeju u Varaždinu (1977-1983) i potom u Muzeju grada Karlovca, gdje je stekla i zvanje višeg kustosa.

Bila je vrstan muzealac, znanstveni radnik i promicatelj etnologije i muzeologije u nas. Među ostalim, priredila je 15 vrlo značajnih etnografskih izložbi u Varaždinu (8) i u Karlovcu (7), koji su po koncepciji i kvaliteti pripadajućih kataloga predstavljali velik doprinos razvoju hrvatske etnologije. Njezino zanimanje u istraživanju narodne baštine sjeverozapadne Hrvatske i karlovačkoga kraja bilo je vrlo raznovrsno: osobito su poznati njezini radovi i izložbe o narodnom tekstilnom rukotvorju, lončarstvu, pletarstvu, graditeljstvu i prehrani. Razmjenjivala je saznanja s mnogim stručnjacima iz zemlje i inozemstva, te aktivno sudjelovala na petnaestak simpozija, kolokvija i stručnih susreta. Istakla se u organizaciji znanstvenih simpozija »Povijesne paralele hrvatske i slovenske etnologije« u Karlovcu i Varaždinu. Objavila je više od 90 radova i članaka u dvadesetak časopisa i novina (uglavnom u Zagrebu, Varaždinu, Koprivnici i Karlovcu).

Libuše Kašpar bila je aktivan društveni radnik, pogotovo u našoj muzeologiji i etnologiji. To se osobito odnosi na njezin doprinos u djelovanju Hrvatskog etnološkog društva (bila je tu i član Izvršnog odbora), zatim Savezu etnoloških društava Jugoslavije, Muzejskom društvu sjeverozapadne Hrvatske, Društvu folklorista Hrvatske i drugdje. Doprinos Libuše Kašpar istraživanju i spašavanju etnografske građe i razvoju etnografskih zbirki muzeja u Varaždinu i Karlovcu neosporno je vrlo velik. Prerana smrt prekinula je niz već započetih značajnih projekata, poput izložbe o etnografskoj fotografiji, knjiga o hrvatskim licitarima, o etnografiji Vukmanića, itd. Neumitna smrt prekinula je agilnu Libušu Kašpar pred sam odlazak na Kongres folklorista Jugoslavije. Ipak, za sve nas ostaje njezino značajno djelo.

Dragutin FELETAR